

SUOMEN KUODES RAPORTTI
KANSALLISTEN VÄHEMMISTÖJEN SUOJELUA KOSKEVAN
PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA

Maaliskuu 2023

SISÄLLYS

I TIETOISUUS VIIDENNEN VALVONTAKIERROKSEN TULOKSISTA.....	5
A. VIIDENNEN VALVONTAKIERROKSEN TULOSTEN JULKISTAMINEN	5
B. VIIDENNEN VALVONTAKIERROKSEN TULOSTEN SEURANTA	5
C. KANSALAISSYHTEISKUNNAN OSALLISTUMINEN PUITEYLEISSOPIMUKSEN	
TÄYTÄNTÖÖNPANOON JA TOIMENPITEET OSALLISTUMISEN KEHITTÄMISEKSI.....	6
D. MUUT TOIMENPITEET TIETOISUUDEN LEVITTÄMISEKSI YLEISSOPIMUKSESTA	6
<i>Suomen kolmas kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023</i>	<i>6</i>
II VÄLITTÖMIÄ TOIMENPITEITÄ EDELLYTTÄVÄT SUOSITUKSET.....	6
A. VÄLITTÖMIÄ TOIMENPITEITÄ EDELLYTTÄVÄT MINISTERIKOMITEAN SUOSITUKSET	6
<i>Suositus 1 - viharikokset, suvaitsevaisuus ja kulttuurienvälinen vuoropuhelu</i>	<i>6</i>
<i>Rasismien vastainen ja hyvien väestösuhteiden edistämisen toimintaohjelma.....</i>	<i>7</i>
<i>Against Hate –hanke ja Tiedolla vihaa vastaan -hanke.....</i>	<i>7</i>
<i>Osaavat -hanke</i>	<i>7</i>
<i>Yhdessä yhdenvertaisuuden puolesta -hanke</i>	<i>8</i>
<i>Seurantaselvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksesta eri väestöryhmiin.....</i>	<i>8</i>
<i>Täydennyskoulutuskurssi ”Polarisaatio, identiteettikonfliktit ja vastakkainasettelujen</i>	
<i>purkaminen poliisitoiminnassa”.....</i>	<i>9</i>
<i>Poliisin tulohjaus.....</i>	<i>9</i>
<i>Ehdotus maalittamisen vastaisten toimien tehostamiseksi.....</i>	<i>9</i>
<i>Poliisihallituksen ohjeistus poliisille viharikosten luokittelua varten</i>	<i>9</i>
<i>Venäjänkielisiin kohdistuva vihapuhe</i>	<i>10</i>
<i>Järjestöjen ja yhteisöjen kommentteja</i>	<i>10</i>
<i>Suositus 2 - saamelaiskäräjien vaaliluettelo</i>	<i>11</i>
<i>Saamelaiskäräjälain uudistaminen.....</i>	<i>11</i>
<i>YK:n sopimusvalvontaelinten ratkaisut.....</i>	<i>13</i>
<i>Suositus 3 - Saamelaiskäräjien vahvistaminen</i>	<i>13</i>
<i>Saamelaiskäräjien resurssit.....</i>	<i>13</i>
<i>Oikeusministeriön koulutustoimet</i>	<i>14</i>
<i>Suositus 4 - Suomen kaksikielisyys.....</i>	<i>14</i>
<i>Kansalliskielistrategia</i>	<i>14</i>
<i>Kansalliskieliverkosto</i>	<i>15</i>
<i>Kieli-ilmapiirihanke.....</i>	<i>15</i>
<i>Viittomakielistä</i>	<i>16</i>
III MUUT TOIMENPITEET	16
B. PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO ARTIKLOITTAIN	16
1 ARTIKLA	16
2 ARTIKLA	17
<i>Yhteistyö saamelaisasioissa</i>	<i>17</i>
3 ARTIKLA	17
4 ARTIKLA	17
<i>Suositus 6 - yhdenvertaisuus- ja tasa-arvoelimet</i>	<i>17</i>
<i>Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistus.....</i>	<i>17</i>
<i>Seurantaselvitys romanien asumisesta.....</i>	<i>17</i>
<i>Järjestönäkemyksiä syrjinnästä työelämässä</i>	<i>18</i>
5 ARTIKLA	18

Suositus 5 - puiteyleissopimuksen soveltamisala ja vuoropuhelu karjalankielisten kanssa	18
Kielipoliittinen ohjelma	18
Karjalan kielen elvytyshanke	19
Suomen toinen romanipoliittinen ohjelma 2018–2022	19
Kolmas romanipoliittinen ohjelma 2023-2030.....	20
Romaniväestön työllistyminen.....	20
Opetushallituksen selvitys romanilapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa.....	20
Romanien koulutus	21
Romanikielen elvyttäminen.....	21
Kansainvälinen romanipäivä.....	21
Lapsiasiavaltuutetun tapaamiset romanilasten ja -nuorten kanssa.....	21
Lapsiasiavaltuutetun tapaamiset saamelaislasten kanssa.....	22
KOTAMO-hanke	22
Suositus 7 - saamelaiskulttuurin ylläpitäminen ja kehittäminen sekä sopimusratifiointit.....	22
Saamelaiskäräjälain uudistus	22
Pohjoismainen saamelaissopimus	23
ILO:n yleissopimus nro 169.....	23
Saamelaisten kansallispäivä	24
6 ARTIKLA	24
Poliisin tietoon tullut viharikollisuus	24
Juutalaisuuteen ja juutalaisiin kohdistuneet rikosepäilyt	24
Ruotsinkielinen poliisien koulutus	24
Kiusaaminen ja häirintä ammatillisissa oppilaitoksissa.....	24
Hanke lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien arviointityökalun testaamiseksi.....	25
7 ARTIKLA	25
Kokoontumislain 7 §:n muuttaminen.....	25
8 ARTIKLA	25
Uskonnollista teurastusta koskeva sääntely.....	25
9 ARTIKLA	26
Tuki valtakunnallisille vähemmistökielille sanomalehdille ja sähköisille julkaisuille.....	26
Vähemmistökielinen radio- ja tv -toiminta	26
10 ARTIKLA	27
Suositus 8 - ruotsinkieliset terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut ja ruotsinkielisen väestön kielellisten oikeuksien toteutumisen seuraaminen	27
Kielilainsäädäntö.....	27
Kansalliskielistrategia	27
Kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.....	28
Kielelliset oikeudet käräjäoikeuksissa	28
Kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021.....	29
Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut koskien vähemmistökieliä	29
Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu koskien lapsen oikeutta sosiaalipalveluihin ruotsin kielellä	29
Suositus 9 - saamenkieliset terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut	30
Saamenkielisten oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa.....	30
Saamenkielisten palvelujen kehittäminen sosiaali- ja terveystieteiden kehittämisessä	31
Saamelaisten totuus- ja sovintoprosessi	32
Romanien terveyspalvelut.....	32
11 ARTIKLA	33
12 ARTIKLA	33
Opetussuunnitelmien valtakunnalliset perusteet	33
Opettajien täydennyskoulutus	33

13 ARTIKLA	35
<i>Kielisaarekkeet</i>	35
14 ARTIKLA	35
<i>Suositus 10 - saamen kielen opetus, romanikielen ja karjalan kielen elvyttäminen</i>	35
<i>Hallituksen kielipoliittinen ohjelma</i>	35
15 ARTIKLA	36
<i>Suositus 11 - etnisten suhteiden neuvottelukunnan vahvistaminen</i>	36
<i>Etnisten suhteiden neuvottelukunta</i>	36
<i>Kansalaisaloitelain uudistaminen</i>	37
16 ARTIKLA	38
17 ARTIKLA	38
<i>Suomen ja Venäjän välisen rajaliikenteen rajoittaminen</i>	38
<i>Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu saamelaisten kohtelusta sisärajavälisessä</i>	38
18 ARTIKLA	38
19 ARTIKLA	39
LIITTEET:	39

I TIETOISUUS VIIDENNEN VALVONTAKIERROKSEN TULOKSISTA

A. VIIDENNEN VALVONTAKIERROKSEN TULOSTEN JULKISTAMINEN

1. Puiteyleissopimus ja sen suomen- ja ruotsinkieliset käännökset on julkaistu Suomen säädöskokoelman sopimussarjassa. Säädöskokoelma on saatavilla suurimmissa julkisissa kirjastoissa. Lisäksi puiteyleissopimuksen sopimusteksti on saatavilla valtion säädöstietopankista FINLEX:istä¹ ja ulkoministeriön Internet-sivuilla², joilla sopimusteksti on myös pohjoissaameksi. Internetiä voi käyttää maksutta yleisissä kirjastoissa.

2. Puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevat hallituksen raportit on julkaistu ulkoministeriön Internet-sivuilla³, jossa puiteyleissopimuksella on oma sivunsa. Sivuilta löytyvät myös neuvoa-antavan komitean Suomea koskevat raportit, hallituksen antamat kommentit näihin raportteihin sekä ministerikomitean suositukset neljällä kielellä (englanti, suomi, ruotsi ja pohjoissaame).

3. Viidennen valvontakierroksen suositukset käännettiin heti niiden hyväksymisen jälkeen molemmille kansalliskielille eli suomeksi ja ruotsiksi ja myös pohjoissaameksi. Ne lähetettiin 13.3.2020 laajalti tiedoksi muun muassa tasavallan presidentin ja valtioneuvoston kansliaan, kaikille ministeriöille, eduskunnalle ja sen oikeusasiamiehelle, oikeuskanslerin virastoon, valtakunnansyyttäjänvirastoon, korkeimmalle oikeudelle, korkeimmalle hallinto-oikeudelle, erityisvaltuutetuille, neuvottelukunnille, kirkkoille ja uskonnollisille yhdyskunnille, Svenska Finlands folktingetille, Saamelaiskäräjille, Suomen Kuntaliitolle, ihmisoikeuksiin keskittyneille tutkimusinstituuteille sekä useille vähemmistöjä edustaville kansalaisjärjestöille. Lähetteessä toivottiin, että jakelussa mukana olleet tahot jakaisivat ministerikomitean antamia suosituksia keskuudessaan mahdollisimman laajasti.

4. Ulkoministeriön oikeuspalvelun ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasiain yksikkö toimittaa pyydetessä sopimustekstiin, sen voimaansaattamiseen liittyviin säädöksiin sekä puiteyleissopimuksen täytäntöönpanon valvontaan liittyvää materiaalia, sekä vastaa puiteyleissopimuksen oikeuksia ja velvoitteita koskeviin tiedusteluihin. Yksikön yhteystiedot on ilmoitettu tämän raportin johdannossa.

B. VIIDENNEN VALVONTAKIERROKSEN TULOSTEN SEURANTA

5. Puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevista ministerikomitean lopullisista päätelmistä ja suosituksista on tiedotettu eri viranomaistahoille, joiden piirissä vastuu mahdollisista toimenpiteistä jakaantuu erikseen kullekin hallinnonalalle. Suositukset on esitelty valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkostossa, jossa on edustajat kaikista ministeriöistä. Verkoston työhön osallistuvat myös oikeuskanslerinviraston, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian ja Ihmisoikeuskeskuksen edustajat.

¹ <https://www.finlex.fi/fi/>

² <https://um.fi/euroopan-neuvoston-voimassa-olevat-ihmisoikeussopimukset>

³ https://um.fi/euroopan-neuvoston-voimassa-olevat-ihmisoikeussopimukset/-/asset_publisher/mnr92wS4p1l3/content/kansallisten-vahemmistojen-suojelua-koskeva-puiteyleissopimus-1995-?com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_mnr92wS4p1l3_assetEntryId=59115

C. KANSALAISSYHTEISKUNNAN OSALLISTUMINEN PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOON JA TOIMENPITEET OSALLISTUMISEN KEHITTÄMISEKSI

6. Puiteyleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvia asioita käsitellään muun muassa yhdenvertaisuusasioiden neuvottelukunnassa, kansalliskieliverkostossa, kieliasiain neuvottelukunnassa, romaniasioiden neuvottelukunnassa sekä etnisten suhteiden neuvottelukunnassa, joihin osallistuvat viranomaiset ja vähemmistöjen edustajat.

D. MUUT TOIMENPITEET TIETOISUUDEN LEVITTÄMISEKSI YLEISSOPIMUKSESTA

Suomen kolmas kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023

7. Suomen kolmas kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023 (liite 1) keskittyy perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurannan kehittämiseen. Osana toimintaohjelmaa on kehitetty perus- ja ihmisoikeusindikaattorit, joiden seurantatietoa pyritään mahdollisuuksien mukaan erittelemään väestöryhmittäin niissä kysymyksissä, joissa eriteltävää tietoa on tarjolla. Lisäksi tietyt indikaattorit keskittyvät nimenomaan vähemmistöjen oikeuksien toteutumisen seurantaan. Indikaattoreiden avulla seurataan myös kielellisten vähemmistöjen oikeuksien kehitystä, ja seurantakohteisiin lukeutuvat mm. kansalliskielet, saamen kielet, viittomakielet ja romanikieli. Saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista seurataan useamman indikaattorin avulla. Indikaattorikehikkoon kuuluvat myös mm. sukupuolivähemmistöihin kuuluvien itsemääräämisoikeuden toteutuminen, viharikollisuus, yhdenvertaisuuden edistäminen ja romanien asumiseen liittyvät syrjintäkokemukset.

8. Toimintaohjelmassa on lisäksi todettu, että perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurannan näkökulmasta ja erityisesti rakenteellisen eriarvoisuuden havaitsemiseksi on tarpeen saada väestöryhmittäin eriteltävissä olevaa tutkimus- ja tilastotietoa. Tällaisen tiedonkeruun mahdolliseksi kehittämiseksi on käynnistetty tutkimushanke. Hankkeessa kartoitetaan ihmisoikeusperustaisen, väestöryhmittäin eritellyn tiedon keräämisen oikeudellisia ja eettisiä reunaehtoja, tiedonkeruun nykytilaa sekä esitetään suuntaviivoja tiedonkeruun kehittämiseksi tulevaisuudessa.

II VÄLITTÖMIÄ TOIMENPITEITÄ EDELLYTTÄVÄT SUOSITUKSET

A. VÄLITTÖMIÄ TOIMENPITEITÄ EDELLYTTÄVÄT MINISTERIKOMITEAN SUOSITUKSET

9. Tässä osiossa kerrotaan niistä toimenpiteistä, joihin on ryhdytty välittömiä toimenpiteitä edellyttäneiden ministerikomitean antamien suositusten täytäntöönpanossa.

Suositus 1 - viharikokset, suvaitsevaisuus ja kulttuurienvälinen vuoropuhelu

Lisätään ja vahvistetaan viharikoksia käsittelevien lainvalvontaviranomaisten resursseja ja tarjotaan tarvittavaa koulutusta, jotta viharikoksia voidaan ehkäistä ja torjua tehokkaasti ja jotta rikosilmoitusten käsittelyaikoja voidaan lyhentää. Suvaitsevaisuutta ja kulttuurienvälistä vuoropuhelua edistävien toimien rahoituksen osalta siirrytään hankeperusteisesta rakenteellisempaan ja kestävämpään lähestymistapaan.

10. Suomessa on tehty paljon kehittämistyötä viharikosten vastaisessa työssä viime vuosina. Osa työstä on ollut hankeperusteista, ja tarve siirtyä hankeperusteisesta työstä systemaattisemmin ja pitkäjänteisemmin organisoituun työhön on tunnustettu myös kansallisessa viharikosten vastaisessa työssä.

Rasismien vastainen ja hyvien väestösuhteiden edistämisen toimintaohjelma

11. Rasismien vastaisen ja hyvien väestösuhteiden edistämisen toimintaohjelman tavoitteena on torjua rasismia ja syrjintää sekä edistää hyviä väestösuhteita. Ohjelma perustuu hallitusohjelman kirjauksiin, toimintaohjelman aikana toteutettavaan tilannearvioon, syrjintää ja yhdenvertaisuutta sekä väestösuhteita koskevaan tutkimustietoon sekä kansainvälisiin suosituksiin ja hyviin käytäntöihin.
12. Toimintaohjelma käsittelee esim. vihapuheen ja viharikollisuuden torjuntaa, työelämän syrjimättömyyttä, asenneilmapiiriin ja eri väestöryhmien välisiin suhteisiin vaikuttamista. Lisäksi ohjelma pyrkii vahvistamaan rasismiin puuttumisen kulttuuria Suomessa.
13. Toimintaohjelman valmistelu käynnisti arviointivaiheella tilannekuvan saamiseksi. Arvioinnissa tarkasteltiin muun muassa lainsäädäntöä, eri hallinnonalojen rasismien ja syrjinnän torjunnan keinoja sekä eri väestöryhmien kokemuksia rasismista ja syrjinnästä Suomessa.
14. Tilannekuvan pohjalta laadittu laaja-alainen toimintaohjelma annettiin hallituksen periaatepäätöksenä vuonna 2021. Työ jatkuu eri hallinnonaloilla vuoden 2023 kevääseen.
15. Toimintaohjelman toteutusta seuraa poikkihallinnollinen työryhmä. Työn etenemisestä raportoidaan oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmälle.

Against Hate –hanke ja Tiedolla vihaa vastaan -hanke

16. Viime vuosina oikeusministeriö on koordinoinut useita viharikosten vastaiseen työhön keskittyneitä hankkeita (*Against Hate* -hanke, *Tiedolla vihaa vastaan* -hanke sekä *Osaavat* -hanke). Kaikissa hankkeissa on kehitetty lainvalvontaviranomaisten osaamista viharikosasioissa.
17. *Against Hate* -hankkeessa poliiseja koulutettiin viharikoksiin liittyen yhteisessä koulutuksessa syyttäjien ja tuomareiden kanssa. Lisäksi hankkeessa tuotettiin koulutusmateriaaleja vihapuheen vastaiseen työhön.
18. *Tiedolla vihaa vastaan* -hankkeessa järjestettiin syksyllä 2020 yhdessä poliisin kanssa vihapuheen vastainen sosiaalisen median kampanja. Kampanjan pääsanoma oli ”sano ei vihapuheelle”, ja se oli kohdennettu nuorille. Kampanjan tavoitteena oli lisätä tietoisuutta vihapuheesta ja sen haitallisuudesta ja parantaa nuorten mahdollisuuksia tunnistaa verkossa kohtaamaansa vihapuhetta. Hankkeessa toteutettiin lisäksi kaikille poliiseille ja poliisilaitosten siviilivirassa oleville henkilöille sekä Poliisiammattikorkeakoulun henkilöstölle pakollinen verkkokoulutus viharikoksista, yhdenvertaisuudesta ja asiakkaan kohtaamisesta. Myös Rajavartiolaitos ja tullit ottivat käyttöönsä hankkeessa kehitetyn koulutuspaketin. Hankkeessa kirjoitettiin lisäksi opas poliisille vihatekojen tunnistamisen ja ennalta estämisen tueksi.

Osaavat -hanke

19. *Osaavat*-hankkeen (1.4.2021–31.3.2023) tavoitteena on tehostaa viharikosten ja häirinnän vastaista työtä erityisesti eri alojen ammattilaisten osaamista kehittämällä. Yhtenä keskeisenä tavoitteena on suunnitella malli viharikosten ja syrjinnän vastaisen työn osaamiskeskukseksi ja testata keskuksen mahdollisia toimintoja.

20. Osaamiskeskuksen suunnittelun ja toimintojen testauksen tavoitteena on (1) selvittää osaamiskeskuksen tarvetta; (2) kartoittaa olemassa olevia malleja Suomessa ja Euroopassa; (3) antaa ehdotus pysyvämmästä rakenteesta ja koordinaatiosta; ja (4) testata keskuksen toimintoja (koulutus, viestintä, koordinaatio) osana hanketta. Ehdotus osaamiskeskuksen mallista valmistuu keväällä 2023.

21. *Osaavat*-hankkeessa koulutettiin loppuvuodesta 2021 poliiseja kaikilla poliisilaitoksilla viharikosten tunnistamisesta, niiden erityispiirteistä, uhrin kohtaamisesta ja yhteistyöstä muiden toimijoiden kanssa erityisesti uhrin aseman parantamiseksi. Poliisin päällystölle järjestettiin lisäksi tilaisuus, jossa käytiin läpi yleisemmin viharikoksia, niiden käsittelyä poliisissa ja luokittelun tärkeyttä koko rikosprosessin kannalta.

22. Hankkeessa julkaistiin vuonna 2022 Viharikoskoulutuksen jatkuvuuden varmistaminen poliisissa -raportti, jonka tavoitteena on vakiinnuttaa viharikoskoulutus osaksi pysyviä koulutusrakenteita poliisissa⁴.

Yhdessä yhdenvertaisuuden puolesta -hanke

23. *Yhdessä yhdenvertaisuuden puolesta* -hankkeessa koulutettiin poliiseja yhdenvertaisuuden, antirasismien ja etnisen profiloinnin teemoista. Koulutus järjestettiin yhdessä *Osaavat*-hankkeen koulutuksen kanssa.

24. Hankkeen päättyessä järjestettiin pyöreän pöydän tilaisuus, jossa keskusteltiin viharikoskoulutuksen ja viharikosten vastaisen työn juurruttamisesta rakenteisiin ja tämän perusteella kirjoitettiin raportti, jossa päätökset ja toimenpiteet on nostettu esille.

Seurantaselvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksesta eri väestöryhmiin

25. Oikeusministeriö on laatinut seurantaselvityksen vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksesta eri väestöryhmiin.⁵ Selvityksen lähtökohtana oli tehdä näkyväksi vihapuheen ja häirinnän ilmenemistä yhteiskunnassa eri vähemmistöryhmien näkökulmasta. Tavoitteena oli tuottaa tietoa vihapuheen ja häirinnän vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden turvallisuuden tunteeseen ja tuottaa seuranta- ja vertailutietoa vuonna 2016 oikeusministeriön toimesta julkaistuun selvitykseen. Lisäksi tehtävänä oli tuottaa tietoa koronapandemian vaikutuksista. Suosituksissa on tullut myös huomioida edellisen selvityksen jälkeen toteutetut politiikkatoimet. Selvityksen kohderyhmiä ovat romanit, saamelaiset, maahanmuuttotaustaiset, vieraskieliset, ulkomaiden kansalaiset, ihonvärin tai oletetun etnisen taustan takia rodullistetut henkilöt, suomenruotsalaiset, vammaiset henkilöt, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt sekä uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvat ja uskontokuntaan kuulumattomat henkilöt. Aineiston perusteella kuvataan ilmiötä ja kokemuksia, mutta ei tehdä yleistettäviä kohderyhmäkohtaisia johtopäätöksiä vihapuheen ja häirinnän yleisyydestä. Ilmiön tunnistamisen ja näkyvyyden lisäämisen kautta voidaan esittää keinoja siihen puuttumiseksi, ennaltaehkäisemiseksi ja uhrien tukipalveluiden kehittämiseksi.

⁴ <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163943?show=full>

⁵ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164248/OM_2022_10_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Täydennyskoulutuskurssi ”Polarisaatio, identiteettikonfliktit ja vastakkainasettelujen purkaminen poliisitoiminnassa”

26. Vuoden 2021 alussa järjestettiin Poliisiammattikorkeakoululla täydennyskoulutuskurssi ”Polarisaatio, identiteettikonfliktit ja vastakkainasettelujen purkaminen poliisitoiminnassa”, jonka tavoitteena oli vahvistaa poliisin osaamista polarisoituneissa tilanteissa. Koulutus suunniteltiin yhteistyössä sisäministeriön, Poliisihallituksen, Poliisiammattikorkeakoulun ja Depolarize-hankkeen kesken.

27. Painopiste poliisien koulutuksen osalta on siirtynyt yksittäisistä koulutuksista koulutuksen vakiinnuttamiseen. Viharikoksia käsitellään poliisin perus- ja jatkokoulutuksessa. Sen lisäksi Poliisiammattikorkeakoulussa on jo useamman vuoden ajan järjestetty täydennyskoulutuskurssi viharikosten tunnistamisesta.

Poliisin tulosohejaus

28. Poliisihallituksen tulossopimuksessa on yhtenä mittarina poliisin tunnistamat ja tutkitut viharikokset. Sen tarkoituksena on lisätä poliisin aktiivisia ja oma-aloitteisia toimia paljastaa viharikoksia. Poliisin tietojärjestelmän viharikosten luokittelutietoja verrataan viharikostilastoihin, joita tuotetaan Poliisiammattikorkeakoulun vuosittaisessa viharikosselvityksessä.

Ehdotus maalittamisen vastaisten toimien tehostamiseksi

29. Sisäministeriö asetti keväällä 2020 työryhmän laatimaan ehdotuksia maalittamisen vastaisten toimien tehostamiseksi. Työn aikana maalittamista tarkasteltiin toimintana, jossa sen välitön kohde on henkilö, joka työnsä tai asemansa vuoksi joutuu maalittamisen kohteeksi, mutta varsinainen tavoite oli vaikuttaa yhteiskunnan instituutioiden toimintaan. Työryhmän tehtävänä oli arvioida maalittamisen laajuutta ja tehdä suosituksia siitä, miten poliisitoiminnassa voitaisiin parantaa uhrin oikeuksien toteutumista ja uhrin ohjautumista tukipalveluihin.

30. Työryhmän työn aikana valmisteltiin maalittamisen määritelmä laajassa yhteistyössä eri hallinnonalojen kanssa. Työryhmän työtä tuki oikeusministeriön selvitys lainsäädännön kehittämistarpeista. Oikeusministeriö julkaisi syyskuussa 2022 arviomuiston,⁶ joka koskee maalittamisen rangaistavuuden arviointia.

Poliisihallituksen ohjeistus poliisille viharikosten luokittelua varten

31. Poliisihallitus on antanut poliisille ohjeistuksen viharikosten luokittelua varten. Uusi ohje viharikosten tunnistamisesta, tutkinnasta ja luokittelusta on valmisteella ja tullaan antamaan vuoden 2023 aikana. Viharikosten tunnistamisen helpottamiseksi ja luokittelujen parantamiseksi Poliisihallitus on lisäksi toteuttanut teknisiä parannuksia poliisin sähköiseen asiointiin. Sähköisessä asiointissa kysytään ilmoittajalta henkeen, terveyteen tai kunniaan kohdistuvien rikosten ilmoittamisen yhteydessä, epäileekö hän joutuneensa rikoksen kohteeksi etnisen tai kansallisen taustan, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen, sukupuolen ilmaisun, sukupuoli-identiteetin tai vammaisuuden takia. Jos ilmoittaja vastaa kysymykseen myöntävästi, poliisin tietojärjestelmä ohjaa rikosilmoituksen käsittelijää luokittelemaan ilmoituksen tämän mukaisesti.

⁶ <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164319>

Venäjänkielisiin kohdistuva vihapuhe

32. Venäjän hyökkäyssodalla Ukraina on monenlaisia vaikutuksia myös Suomessa asuvien ihmisten turvallisuuden tunteeseen, asenteisiin ja eri ryhmien väliseen vuorovaikutukseen. Järjestöt ja yksityishenkilöt ovat raportoineet kasvavasta Suomen venäjänkieliseen vähemmistöön kohdistuvasta vihapuheesta. Muun muassa pääministeri *Sanna Marin* ja yhdenvertaisuusvaltuutettu *Kristina Stenman* ovat tuominneet venäjänkielisiin kohdistuvan vihapuheen.

33. Oikeusministeriö on osaltaan pyrkinyt vaikuttamaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja venäjänkielisten kokemaan syrjintään hyökkäyssodan alkamisen jälkeen. Oikeusministeriö julkaisi aiheesta blogin⁷ ja on ollut puhumassa vihapuheesta, väestösuhteista ja yhdenvertaisuudesta työ- ja elinkeinoministeriön järjestämässä tilaisuuksissa hyökkäyssotaan liittyen. Oikeusministeriö saa tietoa tilanteesta etnisten suhteiden neuvottelukunnan ja syrjinnän seurannan asiantuntijatyöryhmän kautta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu seuraa myös tilannetta.

Järjestöjen ja yhteisöjen kommentteja

34. Kirkkohallitus on lausunnossaan tuonut esiin, että kirkossa on tehty sovinnontyötä ja tunnustettu saamelaisiin kohdistuneita väärinkäytöksiä. Symbolisesti on ollut tärkeää, että vainajien jäänteet palautettiin saamelaisten kotiseutualueille ja ne laskettiin hautaan syksyllä 2022.

35. Naisjärjestöjen Keskusliitto ry on lausunnossaan tuonut esiin, että naiset kohtaavat miehiä enemmän vihapuhetta. Pohjoismaisen selvityksen mukaan naisten ja miesten kohtaama nettiviha on erilaista. Naiset kohtaavat enemmän seksismiä ja seksuaalista uhkailua ja sukupuoli ja sukupuolittuminen selittävät verkkovihasta suuren osan. Vihapuhetta kohtaavat joutuvat muita useammin myös seksuaalisen häirinnän kohteeksi. Naisten riski kokea sekä vihapuhetta että seksuaalista häirintää on yli viisinkertainen miehiin verrattuna. Vihapuhe jää usein ilmoittamatta poliisille ja viranomaisten tietoon tulee vähemmän tapauksia, kuin uhritutkimus ja erilaiset barometrit antavat ilmi. Vihapuhe ei rajoitu vain sosiaaliseen mediaan, vaan myös valtamedia vahvistaa vähemmistöjä koskevia negatiivisia stereotypioita ja heikentää näin vähemmistöryhmään kuuluvien naisten asemaa. Miesjärjestöjen Keskusliitto on tuonut esiin, että koulutussisältöjen kehittämisessä tulee ottaa huomioon, että viharikokset ja vihapuhe kohdistuvat naisten ja vähemmistöjen lisäksi myös miehiin. Miehiin kohdistuvat viharikokset ja vihapuhe ovat jääneet asianmukaisesti huomioimatta, osin myös tutkimatta.

36. Suomen nuorisovaltuutuksen kattojärjestö Allianssi ry on tuonut esiin, että nuorten osalta keskeisimpiin viharikosten ilmiöihin kuuluu erityisesti sosiaalisen median ja muilla digitaalisilla alustoilla ilmenevä monenlainen syrjintä, joka kohdistuu erityisesti tyttöihin ja vähemmistöihin.

37. SámiSoster ry on tuonut esiin, että vähemmistöihin kuten saamelaisiin kohdistuva vihapuhe ja suvaitsemattomuus ovat hälyttävästi lisääntyneet sosiaalisessa mediassa. Lausunnon mukaan saamelaisiin kansana kohdistuvassa vihapuheissa on kyse asenteista, joiden taustalla on usein vähäiset ja/tai virheelliset tiedot saamelaisista, heidän kulttuuristaan ja oi-

⁷ <https://oikeusministerio.fi/blogi-hakutulos/-/blogs/milla-aaltonen-anna-bruun-ja-mia-luhtasaari-vihapuheelle-ei-pida-antaa-tilaa>

keudellisesta asemastaan. Mediassa, sosiaalisessa mediassa ja tavanomaisessa ihmisten välisessä kanssakäymisessä saamelaisiin kohdistuvassa vihapuheessa on huolestuttavaa se, että nämä puheet kohdistuvat saamelaisiin ryhmänä, kansana, ei niinkään yksilöinä. Inarinsaamelaiset ry on tuonut esiin, että saamelaisten pitkäkestoinen kiista saamelaisuudesta aiheuttaa suvaitsemattomuutta eri saamelaisryhmien välillä.

38. Jehovan todistajat ovat tuoneet esiin huolensa suvaitsemattomuuden leviämisessä mediassa. Lausunnossaan se toteaa, että Suomen valtamediassakin julkaistaan vähemmistöistä jatkuvasti yksipuolista ja vääristynyttä tietoa, johon on selvästi vaikuttanut ennakkoluuloisuus oikean ja tasapuolisen tiedon sijasta. Esimerkiksi Jehovan todistajista on viime vuosina esitetty Suomen valtamediassa hyvin huolestuttavia lausuntoja.

Suositus 2 - saamelaiskäräjien vaaliluettelo

Kehitetään yhdessä saamelaisten kanssa yleisesti tunnustettu järjestelmä vaaliluetteloon merkitsemistä varten, jotta saavutetaan riittävä tasapaino toisaalta yhteisön itsehallintorakenteiden säilyttämisen edun ja toisaalta vapaan itseidentifioinnin periaatteen välillä. Prosessin tulisi olla osallistava, ja pyrkiä saavuttamaan yhteisymmärrys vaaliluetteloon merkitsemisen perusteista, näiden perusteiden tulkintaa koskevasta muutoksenhakumenetelmästä ja hakemuksia koskevan päätöksenteon pidemmästä aikataulusta.

Saamelaiskäräjälain uudistaminen

39. Hallitus on ohjelmansa mukaisesti jatkanut työtä saamelaiskäräjälain uudistamiseksi. Oikeusministeriön kansliapäällikkö *Pekka Timosen* johtamassa toimikunnassa (1.12.2020–15.5.2021) olivat mukana Saamelaiskäräjien ja hallituspuolueiden edustajat. Toimikunnan työn lähtökohtana olivat perusoikeudet ja muut perustuslain sisältämät velvoitteet, Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset, Yhdistyneiden kansakuntien (YK) julistus alkuperäiskansojen oikeuksista sekä muu oikeuden ja kansainvälisen oikeuden kehitys ja viimeaikaiset ratkaisut. Viimeaikaisilla ratkaisuilla tarkoitetaan YK:n ihmisoikeuskomitean kahta Suomea koskevaa ratkaisua saamelaiskäräjien vaaliluetteloön hyväksymistä koskevissa valitusasioissa. Ratkaisuissa todettiin Suomen loukanneen YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimuksen) 25 artiklaa (mm. vaalioikeudet) luettuna erikseen tai yhdessä 27 artiklan (vähemmistöjen oikeudet) kanssa. Komitea painotti ratkaisuissaan saamelaisten itsemääräämisoikeutta asemansa ja yhteisönsä jäsenyyden osalta. Komitea katsoi, että Suomen tulee muun muassa arvioida uudelleen saamelaiskäräjistä annetun lain 3 §:ää. Lisäksi YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CERD) antoi 13.6.2022 ratkaisunsa (nro 59/2016) saamelaiskäräjien vaaliluetteloön hyväksytyjä henkilöitä koskevassa asiassa todeten asiassa kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen loukkauksen.

40. Saamelaiskäräjälain muutosta valmistellut toimikunta antoi mietintönsä 11.5.2021, ja siihen liittyi Keskustan edustajan eriävä mielipide. Muilta osin mietintö oli yksimielinen.

41. Toimikunnan keskeiset ehdotukset ovat:

- saamelaiskäräjälain 3 §:n vaaliluetteloön merkitsemisen edellytysten uudistaminen ja vaaliluettelon kokoaminen uudelleen;
- uuden itsenäisen ja riippumattoman muutoksenhakulautakunnan perustaminen vaaliluetteloita koskevia asioita varten;
- vaalien kehittäminen;

- viranomaisten neuvotteluelvoitteen vahvistaminen ja uusi säännös saamelaisten oikeuksien huomioimisesta viranomaisten toiminnassa;
- lain tarkoituksena lisättäisiin viittaus saamelaisten itsemääräämisoikeuteen ja toimivaltasäännöstä kehitetään;
- Saamelaiskäräjien kertomus ehdotetaan jatkossa annettavaksi suoraan eduskunnalle; ja
- Saamelaiskäräjät ehdotetaan lisättäväksi rikoslain virkarikoksia koskevaan sääntelyyn.

42. Toimikunnan ehdottamien muutosten tavoitteena on suojella ja edistää saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä parantaa saamelaiskäräjien toimintaedellytyksiä, ja erityisesti korjata nykytilanne YK:n ihmisoikeuskomitean edellyttämällä tavalla.

43. Oikeutta äänestää Saamelaiskäräjien vaaleissa koskevaa saamelaisen määritelmäsäännöstä ehdotetaan tarkistettavaksi siten, että kysymys olisi nimenomaan henkilön merkitsemisestä Saamelaiskäräjien vaaliluetteloon eli äänioikeudesta Saamelaiskäräjien vaaleissa, eikä siitä, ketä on pidettävä ylipäänsä saamelaisena. Saamelaisten oikeutta alkuperäiskansana itse määrittää, kuka on saamelainen, ehdotetaan vahvistettavaksi uudistamalla vaaliluetteloon merkitsemisen objektiivisia edellytyksiä yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa laaditulla tavalla ja laajentamalla vaalilautakunnan kokoonpanoa. Objektiivisten edellytysten muotoilussa on huomioitu parafoidun Pohjoismaisen saamelaissopimuksen yhteispohjoismainen määräys.

44. Vaaliluetteloon merkitsemistä koskevan asian muutoksenhakua uudistettaisiin siten, että ensimmäisenä varsinaisena muutoksenhakuasteena toimisi itsenäinen ja riippumaton muutoksenhakulautakunta. Sen päätöksistä haetaan muutosta korkeimmalta hallinto-oikeudelta, jos tämä myöntää valitusluvan. Vaaliluettelo laadittaisiin uudestaan uusittujen vaaliluetteloon hakeutumisen kriteereiden pohjalta. Vaaliluettelo koskevien hakemusten jättämisestä koskevaa ajankohtaa ehdotetaan aikaistettavan, jotta hakemusten asianmukaiselle käsittelylle ja muutoksenhauille olisi riittävästi aikaa.

45. Hallituksen esitys saamelaiskäräjälain muuttamisesta annettiin eduskunnalle 18.11.2022.⁸ Hallituksen päätös antaa esitys eduskunnalle ei ollut yksimielinen. Ehdotusta käsiteltiin useassa eduskunnan valiokunnassa vuonna 2023, mutta täysistunto ei ottanut asiaan kantaa. Mietintövaliokuntana toiminut perustuslakivaliokunta katsoi, ettei valiokunnalla ole tulevien eduskuntavaalien aikataulurajoituksista johtuen edellytyksiä laatia asiasta asianmukaisia mietintöjä. Valiokunta pitää tärkeänä, että valtioneuvosto antaa perustuslain 17 §:n 3 momentissa ja 121 §:n 4 momentissa saamelaisten asemasta ja oikeuksista säädetyn turvaamiseksi sekä Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden täyttämiseksi välittömästi ensi vaalikauden alussa uuden esityksen asiassa. Eduskuntavaalit pidetään 2.4.2023.

⁸ https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_274+2022.aspx

YK:n sopimusvalvontaelinten ratkaisut

46. YK:n ihmisoikeuskomitean 1.2.2019 julkaisemien ratkaisujen mukaan Suomi on loukannut YK:n kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevaa kansainvälistä yleissopimusta Saamelaiskäräjien vaaliluetteloon hyväksymistä koskevissa valitusasioissa (nrot 2668/2015⁹ ja 2950/2017¹⁰). Lisäksi YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CERD) antoi 13.6.2022 ratkaisunsa (nro 59/2016¹¹) saamelaisten vaaliluetteloon hyväksytyjä henkilöitä koskevassa asiassa todeten asiassa kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen loukkauksen.

47. Vaaliluetteloon merkitsemistä koskeva asia on herättänyt runsasta kansallista keskustelua. Saamelaiskäräjät on tuonut esiin, että saamelaiskäräjälakiehdotus on valmisteltu yhdessä saamelaisia virallisesti edustavan Saamelaiskäräjien kanssa ja että Saamelaiskäräjien täyskokous on käsitellyt hallituksen esityksen kokouksessaan 29.11.2022 ja päättänyt selvällä enemmistöllä¹² hyväksyä sen. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan uudistuksen hyväksyminen olisi erittäin tärkeää saamelaisten kielten ja kulttuurin säilymisen kannalta sekä toisaalta myös niitä koskevan itsehallinnon ylläpidon näkökulmasta. Myös Kolttien kyläkokous on tuonut esiin näkemyksensä, että on tärkeää edistää saamelaiskäräjälain uudistamista Timosen toimikunnan tekemän kompromissiesityksen pohjalta. SámiSoster ry toteaa, että Suomen tulee toimia YK:n sopimusvalvontaelinten ratkaisujen (CCPR/C/124/D/2668/2015, CCPR/C/124/D/2950/2017 ja CERD/C/106/D/59/2016) mukaisesti ja, että saamelaisilla tulisi siten olla oikeus alkuperäiskansana itsemääräämisoikeutensa nojalla itse määrätä omasta jäsenyydestään. Inarinsaamelaiset ry on tuonut esiin, että sen näkemyksen mukaan Suomessa on syntynyt tilanne, jossa kaikkia alkuperäiskansaan kuuluvia ei ole hyväksytty merkittäväksi vaaliluetteloon, jolloin osa saamelaisista on jätetty kokonaan itseään koskevan päätöksenteon ulkopuolelle. Järjestön mukaan tulee harkita sitä, että alkuperäiskansan eri osille luotaisiin omat instituutiot, itsehallintorakenteet ja lait. Peltojärven saamelaiset yhdessä Peltojärven lapinkylän kanssa on tuonut esiin, että saamelaismääritelmän on syytä olla jatkossakin sellainen, että se huomioi myös saamen kielen menettäneet saamelaiset.

Suositus 3 - Saamelaiskäräjien vahvistaminen

Vahvistetaan merkittävästi Saamelaiskäräjien oikeuksia osallistua lainsäädäntöön ja käytäntöön muun muassa antamalla Saamelaiskäräjille tarvittavat resurssit ja tarjoamalla asianomaisille virkamiehille kansallisella ja paikallisella tasolla koulutusta "neuvotteluelvoitteen" asianmukaisesta täytäntöönpanosta. Vaikka Saamelaiskäräjiä koskeva lain muutos olisi ensisijainen toimenpide, viranomaisten olisi kiireellisesti varmistettava tehokas osallistuminen siinäkin tapauksessa, että lakia ei muuteta.

Saamelaiskäräjien resurssit

48. Saamelaiskäräjien resursseja on korotettu. Oheisessa taulukossa on ilmoitettu resursien kokonaisuomäärä.

⁹ <https://juris.ohchr.org/casedetails/2563/en-US>

¹⁰ <https://juris.ohchr.org/casedetails/3322/en-US>

¹¹ Ei vielä saatavilla OHCHR:n tietokannassa.

¹² Saamelaiskäräjien täyskokous hyväksyi 29.11.2022 hallituksen esityksen lisäyksiin äänin 15-3-1 (äänestys kiintiöjärjestelmää koskevasta muutosehdotuksesta hallituksen esitykseen ja 15-4-0 (äänestys hallituksen esityksen hyväksymisestä).

Taulukko 1. Talousarvioesitykseen sisältyvät resurssit Saamelaiskäräjille

Talousarvioesitys 2023	4 422 000 euroa
Talousarvioesitys 2022	4 000 000 euroa
Talousarvioesitys 2021	4 131 000 euroa
Talousarvioesitys 2020	4 156 000 euroa
Talousarvioesitys 2019	3 977 000 euroa

Oikeusministeriön koulutustoimet

49. Oikeusministeriö neuvoo ja kouluttaa muita ministeriöitä saamelaisten neuvotteluelvoitetta koskevissa kysymyksissä. Vuonna 2019 oikeusministeriö järjesti kaikkien ministeriöiden ja saamelaisten kotiseutualueella toimivien viranomaisten virkamiehille koulutusta muun muassa neuvotteluelvoitteen asianmukaisesta täytäntöönpanosta.

50. Saamelaiskäräjät on tuonut esiin, että saamelaiskäräjälakiehdotus vahvistaisi YK:n alkuperäiskansajulistuksen hengen mukaisesti saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä oikeutta vahvemmin osallistua itseään koskevia asioita koskevaan päätöksentekoon erityisesti 3 §:n äänestysoikeuden kriteeristön suhteen sekä 9 §:n neuvottelu- ja yhteistoimintavelvoitteen kehittämisen myötä. Saamelaiskäräjät pitää esitystä 9 §:n neuvottelunettelyn uudistamisen suhteen onnistuneena ja erittäin tervetulleena. Saamelaiskäräjät tuo myös esiin, että lain täytäntöönpano edellyttää riittäviä uusia resursseja Saamelaiskäräjien toiminnan mukauttamiseksi uudistettavan lain edellyttämällä tavalla sekä myös Saamelaiskäräjien ja lain toimeenpanoon liittyvien viranomaisten välisen yhteistyön kehittämistä.

51. SámiSoster ry toteaa, että sillä on paras ruohonjuuritason asiantuntemus saamelaisten omaan kieleen ja kulttuuriin liittyvistä oloista ja tarpeista sosiaali- ja terveydenhuollossa ja, että tätä asiantuntemusta hyödynnetään varsin vähän alan lainvalmistelutyössä. Lisäksi se huomauttaa, että vallitseva käytäntö muiden saamelaistoimijoiden kuin Saamelaiskäräjien mahdollisuuksista osallistua saamelaisten asemaan erityisesti vaikuttavien lakien valmisteluprosessiin ei ole kansainvälisen alkuperäiskansaoikeuden hengen ja periaatteiden mukaista.

Suositus 4 - Suomen kaksikielisyys

Varmistetaan yhteiskunnallinen yhteisymmärrys Suomen kaksikielisyydestä (suomen kieli ja ruotsin kieli) lisäämällä korkeimman poliittisen tason tukemaa tietoa ja selkeää sitoutumista siihen. Tämän rajoittamatta perustuslailla säädettyä velvoitetta, Suomen viranomaisten olisi ryhdyttävä avoimeen vuoropuheluun ruotsinkielisen väestön kanssa näiden ensisijaisista tavoitteista sen varmistamiseksi, että ruotsinkielisiä julkisia palveluja koskevat sitoumukset ovat realistisia, tehokkaita, että niillä on riittävät resurssit ja että niitä seurataan säännöllisesti.

Kansalliskielistrategia

52. Pääministeri *Sanna Marinin* (2019-) hallituksen ohjelman mukaisesti on laadittu uudistettu kansalliskielistrategia, joka turvaa kaikkien oikeuden saada palvelua kansalliskielillä ja parantaa kieli-ilmapiiiriä. Strategia hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä vuoden 2021 lopussa. Strategian valmisteluun on osallistettu laajasti eri alojen asiantuntijat, sidosryhmät ja kansalaiset. Strategia koskee kansalliskieliä, suomea ja ruotsia, ja se on hallituksen kielipoliittinen tahdonilmaisu. Strategian tavoitteena on turvata, että Suomessa on jatkossakin kaksi elävää kansalliskieltä. Suomen kielen osalta päätavoitteena on kielen käyttöalan kaventumisen estäminen. Ruotsin kielen osalta tavoitteena on ruotsinkielisten palvelujen toimivuuden ja saatavuuden turvaaminen sekä kieliyhteisön elinvoimaisuuden vahvistaminen.

53. Strategialla pyritään myös edistämään maahanmuuttajien mahdollisuuksia oppia kansalliskieliä. Strategiassa on määritelty kolme suuntaviivaa, jotka ovat 1) oikeus palveluihin omalla kielellä, 2) kansalliskielten aseman turvaaminen ja 3) elävä kaksikielisyys. Suuntaviivojen alle on määritelty päämääriä sekä konkreettisia toimenpiteitä eri hallinnonaloille. Strategian yhtenä päämääränä on, että molemmat kansalliskielet näkyvät ja kuuluvat yhteiskunnassa. Tämän toteuttamiseksi on määritelty useita toimenpiteitä liittyen muun muassa suomen- ja ruotsinkielisen kulttuurituotannon ja kulttuuri- ja liikuntapalvelujen tukemiseen sekä suomen- ja ruotsinkieliseen vuoropuheluun kolmannen sektorin kanssa. Päämääränä strategiassa on myös, että kieli-ilmapiiri on salliva ja ennakkoluuloton ja että kieliryhmien välillä on luonnollista kanssakäymistä. Tähän liittyvät toimenpiteet liittyvät muun muassa kieltenopetukseen, kaksikieliseen harrastustoimintaan sekä viranomaisille suunnattuun koulutusmateriaaliin. Strategiassa myös kiinnitetään huomiota kummankin kansalliskielen käyttöön aktiivisesti julkishallinnossa, sekä sisäisessä että ulkoisessa viestinnässä.

54. Vastuu strategian täytäntöönpanosta jakautuu usealle toimijalle ja yleisvastuu strategian seurannasta on oikeusministeriöllä. Oikeusministeriö kerää vuosittain muiden ministeriöiden katsaukset niiden vastuulla olevien toimenpiteiden edistymisestä valtioneuvoston kansalliskieliverkoston kautta.

55. Kansalliskielistrategian valmisteluun ja toimeenpanoon on varattu erillinen määräraha.

Kansalliskieliverkosto

56. Oikeusministeriö asetti 20.3.2020 valtioneuvoston kansalliskieliverkoston toimikaudelle 1.4.2020-31.3.2023. Verkosto toimii poikkihallinnollisena matalan kynnyksen yhteistyöfoorumina, joka tukee ministeriöitä pääsääntöisesti kansalliskieliin, eli suomeen ja ruotsiin, liittyvissä asioissa, mutta tarpeen mukaan myös muissa kielikysymyksissä.

57. Verkoston tehtäviin kuuluu edistää kielilainsäädännön toteutumista hallinnossa ja viranomaisten toiminnassa, vaihtaa ja kehittää hyviä käytäntöjä eri hallinnonalojen välillä sekä luoda uusia yhteistyömahdollisuuksia erityisesti kansalliskielten osalta niin hallinnon sisällä kuin suhteessa sidosryhmiin, seurata ja jalkauttaa hallitusohjelman kielipolitiikkaan liittyviä kokonaisuuksia, seurata ja avustaa oikeusministeriötä hallituksen kielikertomuksen laadinnassa ja jalkauttamisessa, sekä seurata YK:n ja Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimusten valvontaelinten kieliasioihin liittyvien suositusten täytäntöönpanoa sekä toteuttaa ja kehittää muita kieliasioihin liittyviä kokonaisuuksia.

Kieli-ilmapiirihanke

58. Oikeusministeriö on toteuttanut 2020–2022 erillisen hankkeen kieli-ilmapiirin parantamiseksi, joka keskittyi erityisesti kansalliskieliin. Hankkeen tavoitteena oli luoda edellytyksiä positiiviselle kieli-ilmapiirille, vähentää kieliryhmien välistä vastakkainasettelua sekä tuoda yhteen eri yhteiskunnan toimijoita, joiden kiinnostuksena on parantaa yhteiskunnassa vallitsevaa yleistä kieli-ilmapiiriä. Hankkeessa on muun muassa toteutettu yleisölle suunnattu kampanja positiivisen kieli-ilmapiirin tukemiseksi, kerättiin hyviä käytäntöjä kaksikielisen palvelun edistämiseksi ja toteuttamiseksi kunnissa sekä tuotettiin viestintämateriaalia kielellisistä oikeuksista erityisesti lapsille ja nuorille.

Viittomakielistä

59. Valtioneuvosto on asettanut viittomakieliasioiden neuvottelukunnan toimikaudeksi 11.2.2021–10.2.2025. Se on asetettu viittomakielilain (359/2015) tavoitteiden toteutumisen arvioimista varten ja suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja perusoikeuksien edistämiseksi. Oikeusministeriö valmistelee arviomuistiota viittomakielilain toteutumisesta. Valtioneuvoston kanslia on asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on valmistella pääministeri *Sanna Marinin* hallitusohjelmanmukaista valtiollisen sovintoprosessin käynnistämistä kuuroihin kohdistuneista oikeudenloukkauksista Suomen historiassa. Työryhmä on asetettu toimikaudelle 26.10.2022–23.6.2023.

60. Vuonna 2020 toteutettiin oikeusministeriön toimesta ensimmäinen Viittomakielibarometri 2020 -kansaliskysely¹³, jolla selvitettiin suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviltä, miten kielelliset oikeudet ovat heidän kohdallaan toteutuneet. Kyselyssä nousivat esille erityisesti tulkkaukseen liittyvät haasteet viranomaisasioinnissa ja viittomakielisen tiedon puute.

61. Kielipoliittinen ohjelma sisältää useita viittomakielisiin liittyviä toimenpide-ehdotuksia.

62. Suomen Kuurojen Liitto ry on lausunnossaan tuonut esiin, että viittomakielisiin kohdistuu usein kaksinkertainen syrjinnän riski. Kuurojen historiassa tapahtuneita vääryyksiä kuvataan Viitotut muistot -selvityksessä¹⁴, joka sisältää tietoa myös nykypäivän rakenteellisesta syrjinnästä nimenomaan koulutuksessa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon alalla. Suomenruotsalaisten valtakunnallisten vammaisjärjestöjen etujärjestö (SAMS) ry on lausunnossaan tuonut esiin, että on olennaista, että vähemmistöt vähemmistön sisällä esim. vammaiset, joiden äidinkielenä on ruotsi, saavat äänensä kuuluviin vuoropuhelussa. Se korostaa perusteellisten vaikutusarviointien merkitystä lainsäädännön valmistelussa. Se tuo esiin myös, että vammaiset, joiden äidinkieli on ruotsi, voivat olla hyvin haavoittuvassa asemassa moninkertaisen syrjinnän riskin vuoksi. Järjestö viittaa siihen, nämä henkilöt ovat joutuneet syrjinnän kohteeksi muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollossa, oikeuslaitoksessa, poliisin toiminnassa, julkisen tiedon levityksessä ja vammaispalveluissa esimerkiksi matkapalveluissa.

III MUUT TOIMENPITEET

B. PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO ARTIKLOITTAIN

1 ARTIKLA

Suomen tuki YK:n alkuperäiskansatyölle

63. Suomi antaa vapaaehtoista rahoitusta YK:n alkuperäiskansojen pysyvää foorumia tukevalle vapaaehtoiselle rahastolle (*Trust Fund on Indigenous Issues*). Rahaston tarkoituksena on rahoittaa pysyvän foorumin päätösten täytäntöönpanoa. Vapaaehtoista rahoitusta annetaan myös YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston (OHCHR) alkuperäiskansa- ja vähemmistöyks-

¹³ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162839/OM_2021_4_SO.pdf?sequence=4&isAllowed=y

¹⁴ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163689/VNTEAS_2021_61.pdf

kön toimintaan. Vuonna 2022 YK:n alkuperäiskansojen pysyvää foorumia tukevalle vapaaehtoiselle rahastolle annettiin 60 000 euroa ja OHCHR:n alkuperäiskansa- ja vähemmistöyksikön toimintaan 60 000 euroa.

2 ARTIKLA

64. Pääministeri *Sanna Marinin* hallitusohjelmassa (2019 -) on lukuisia viittauksia pohjoismaiseen yhteistyöhön. Sen mukaan Suomi pyrkii helpottamaan kansalaisten liikkuvuutta Pohjoismaiden välillä. Tavoite on käytännön tulosten saavuttamisessa muun muassa edelläkävijöinä ilmastomuutoksen vastaisessa työssä, digitalisaatiossa, kulttuurin sekä puolustuksen alalla.

Yhteistyö saamelaisasioissa

65. Pohjoismaista yhteistyötä saamelaisasioissa tehdään Pohjoismainen saamelaisasiain virkamieselimen toiminnan (NÄS) puitteissa. Virkamieselimen toiminta perustuu Pohjoismaiden neuvoston suosituksen no 13/1962. Virkamieselin muodostuu Suomen, Ruotsin ja Norjan valtuuskunnista, joissa kussakin on vähintään kolme virkamiestä asianomaisen maan hallitusta ja Saamelaiskäräjiä edustamassa. Virkamiesyhteistyöelin kokoontuu noin kerran vuodessa ja vaihtaa silloin tietoja ajankohtaisista asioista.

3 ARTIKLA

66. Artiklan osalta ei uutta raportoitavaa.

4 ARTIKLA

Suositus 6 - yhdenvertaisuus- ja tasa-arvoelimet

Selkeytetään hajanaista yhdenvertaisuus- ja tasa-arvoelinten järjestelmää tiiviissä yhteistyössä kansallisten vähemmistöjen edustajien kanssa. Viranomaisten olisi erityisesti ulotettava yhdenvertaisuusvaltuutetun ja kansallisen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan toimivaltuuksia työelämään, myönnettävä viimeksi mainitulle oikeus myöntää korvauksia ja annettava yhdenvertaisuusvaltuutetulle riittävät resurssit toimivaltuutensa hoitamiseksi.

Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistus

67. Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistusta koskevaa hallituksen esitystä (HE 148/2022) koskevat lait on vahvistettu ja muutokset tulevat voimaan 1.6.2023. Muutoksella yhdenvertaisuusvaltuutetulle annetaan toimivalta käsitellä työelämän yksittäistapauksia ja antaa niihin liittyen perusteltu kannanotto. Tämän lisäksi yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta voi suositella hyvityksen maksamista. Muutosten yhteydessä sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan resursseihin tehdään lisäyksiä. Valmistelun aikana järjestettiin laaja järjestökuuleminen etäyhteyksin 28.10.2021, johon kutsuttiin erityisesti kansalaisjärjestöjä eri vähemmistöt ja ryhmät huomioiden.

Seurantaselvitys romanien asumisesta

68. Vuosina 2018–2019 toteutettiin ympäristöministeriön Romanian asumisen yhdenvertaisuuden seurantaselvitys suosituksineen. Selvityksessä tarkastellaan romanien asumisen

ongelmia ja yhdenvertaisuutta suhteessa pääväestöön ja romaniyhteisön sisällä. Selvityksen mukaan romanien yhdenvertaisuus asumisessa suhteessa pääväestöön on lisääntynyt, ja väestöryhmät ovat tasavertaistuneet asunnon hakijoina. Taloudelliset ongelmat ovat kuitenkin lisääntyneet niin pääväestöllä kuin romaneillakin. Erityisesti nuoret romanit kokevat usein asumiseen vaikuttavia taloudellisia ongelmia. Osa romaneista on vaarassa pudota tavallisilta asuntomarkkinoilta. Romanien muuttolupa- ja väistämismuuttokäytännöt aiheuttavat lisähaasteita. Selvityksessä suositellaan asuntotoimijoiden tiiviimpää viranomaisyhteistyötä ja asiakkaiden ohjausta palveluihin.

Järjestönäkemyksiä syrjinnästä työelämässä

69. Akava ry on tuonut esiin, että tutkimusten mukaan eri vähemmistöryhmiin (esim. etniset vähemmistöt, ikääntyneet, vammaiset, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt) kuuluvat kokevat työelämässä ja työelämään pääsystä paljon yhdenvertaisuuslain (1325/2014) kieltämää syrjintää. Sen mukaan aluehallintoviraston työsuojelun vastuualueiden tutkittavaksi tulee vain vähän tapauksia. Syrjintäasioissa työsuojeluviranomaisten arvioivat vuonna 2020 eniten terveydentilaan (46% tarkastuksista) tai muuhun henkilöön liittyvään syyhyn (29% tarkastuksista) perustuvaa syrjintää. Esimerkiksi vammaisuuteen tai alkuperään liittyviä syrjintätapauksia tulee tarkastuksissa arvioitavaksi vuosittain vain alle 10 tapausta kumpaakin. Suomen nuorisovaltuuston kattojärjestö Allianssi on tuonut esiin, että nuoret ovat yleisesti erityisen haavoittuvassa asemassa työelämän väärinkäytösten, kuten työehtosopimusten rikkomusten osalta.

5 ARTIKLA

Suositus 5 - puiteyleissopimuksen soveltamisala ja vuoropuhelu karjalankielisten kanssa

Pidetään yllä joustavaa ja avointa lähestymistapaa puiteyleissopimuksen soveltamisalaan ja virallista vuoropuhelua karjalankielisten edustajien kanssa, jotta voidaan vahvistaa heidän suojeluaan kansallisessa lainsäädännössä.

Kielipoliittinen ohjelma

70. Pääministeri *Sanna Marinin* hallitusohjelman mukaisesti on laadittu kielipoliittinen ohjelma¹⁵, jossa otetaan huomioon muut Suomessa puhutut kielet kuin kansalliskielet, erityisesti saamen kielet, romanikieli, karjalan kieli ja viittomakielet. Kielipoliittisen ohjelman tavoitteena on vastata eri kieliryhmien osalta tunnistettuihin haasteisiin. Kielipoliittisen ohjelman tavoitteita ovat kotoperäisten kielten suojaaminen, elvyttäminen, tukeminen ja vahvistaminen. Lapset ja nuoret ovat kielipoliittisen ohjelman keskiössä: kielten siirtyminen sukupolvelta toiselle on kyettävä turvaamaan myös tulevaisuudessa. Kielipoliittinen ohjelma sisältää karjalan kieltä koskevia toimenpiteitä. Ohjelman mukaan perustetaan valtioneuvoston karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä, sekä tehdään karjalan kielen elvytysuunnitelma ja toimenpideohjelma.

¹⁵ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164216/VN_2022_51.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Karjalan kielen elvytyshanke

71. Itä-Suomen yliopisto on toteuttanut vuosina 2021–2022 opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman karjalan kielen elvytyshankkeen. Hankkeessa on muun muassa tuettu karjalan kirjallista käyttöä tuottamalla karjalankielistä oppimateriaalia sekä tuotettu karjankielistä materiaalia verkkoon ja sosiaaliseen mediaan avoimesti saataville, tehty karjalan sanastotyötä ja edistetty karjalankielisten sekä karjalaisjärjestöjen yhteistyötä. Hankkeessa on toteutettu myös karjalankielistä toimintaa kuten esimerkiksi keskustelukerhoja tai opintopiirejä. Vapaan sivistystyön karjalan kielen opettajille on luotu yhteistyöverkosto. Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen perusopinnot avattu tarjolle avoimeen yliopistoon.

72. Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi marraskuussa 2022 Itä-Suomen yliopistolle jatkorahoitusta karjalan kielen elvytystyöhön vuosille 2023–2024 sekä karjalan kielen elvytysuunitelman ja toimenpideohjelman laatimiseen yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Avustuksen määrä kahdelle vuodelle on 300 000 euroa.

Suomen toinen romanipoliittinen ohjelma 2018–2022

73. Vuosien 2018–2022 romanipoliittisen ohjelman (ROMPO2)¹⁶ päätavoite oli tukea romanien myönteisesti jatkunutta yhteiskunnallista integraatiota sekä kielellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten oikeuksien myönteistä kehitystä. Ohjelman lähtökohtana oli, että nykyinen lainsäädäntö ja kattava palvelujärjestelmä luovat hyvän pohjan romaniväestön yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Ohjelman valtavirtaistetuilla ja erikseen romaniväestölle kohdennetuilla toimenpiteillä luotiin jatkoedellytyksiä romanien oikeuksien ja sosioekonomisen aseman huomattavalle parantumiselle. Tavoitteena oli romaniväestön oman aktiivisuustason, osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen romanikieltä, -kulttuuria ja identiteettiä kunnioittaen ja vahvistaen.

74. Ensimmäisen romanipoliittisen ohjelman seurantatiedon perusteella romanien yhteiskunnallisen integraation vahvistaminen edellyttää etenkin paikallis- ja aluetason romaniasainyhteistyön määrän, vaikuttavuuden ja suunnitelmallisuuden lisäämistä. Yksi keino näihin tavoitteisiin pääsemiseksi ja tapahtuvan kehityksen seuraamiseksi on valmistelussa olevien maakunnallisten romaniohjelmien luominen (nk. MAARO ohjelmat). Tämän lisäksi ohjelma pyrki huomioimaan tiedotuskysymykset ja romanien kulttuuriperinnön suojelun. Suomen perinteisen romaniväestön tarpeiden ohella ohjelma huomioi myös Suomessa tilapäisesti tai pitkäkestoisesti asuvien ulkomaalaisten tai liikkuvien romanien tarpeet.

75. Toisen romanipoliittisen ohjelman 2018–2022 kansallinen ohjaus- ja seurantaraportti¹⁷ arvioi romanipoliittisen ohjelman toteutumista paikallisella sekä kansallisella tasolla. Kunnat, joissa paikallinen Maaro-ohjelma on laadittu, ovat sitoutuneet parhaiten. Ohjelman vahvuus oli osallistava prosessi sen suunnittelussa. Parannettavaa on romanipolitiikan harmonisoinnissa kansallisiin ohjelmiin ja eurooppalaisen romanipolitiikan viitekehykseen. Toimeenpanon rahoituksen ja koordinaation systemaattisuutta sekä romaniväestön moninaisuuden ja

¹⁶ <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160845>

¹⁷ Stenroos, Marko; Grönfors, Janette; Weiste, Anneli: Romanipoliittinen ohjelma 2018–2022: Toimeenpanon ohjaus ja seuranta. Raportteja ja muistioita 2022:27. Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5435-9> (julkaistu suomeksi, käännetään englanniksi)

osallistumisen huomioimista tulee kehittää. Tutkimustiedon hyödyntämistä erityisesti toimeenpanon seurannassa ja tulevien ohjelmien tietoperustaisuutta tulee vahvistaa.

Kolmas romanipoliittinen ohjelma 2023-2030

76. Uuden romanipoliittisen ohjelman 2023-2030 päätavoite on tukea romanien osallisuutta, osallistumista ja yhdenvertaisuutta Euroopan unionin strategisen puiteohjelman mukaisesti. Ohjelman läpileikkaavana tavoitteena on romaneja koskevan syrjinnän ja romanivastaisuuden poistaminen ja romanien perusoikeuksien yhdenvertainen toteutuminen. Ihmisoi-keusperustaisuus on ohjelman valtavirtaistamisen lähtökohta. Uusi ohjelma julkaistiin maaliskuussa 2023. Sen toimeenpanon koordinaation tueksi laaditaan erillinen toimeenpanosuunnitelma. Ohjelmassa on huomioitu romaniväestön moninaisuus ja eri ryhmät intersektionaalisesti. Toimenpiteet ovat sukupuolisensitiivisiä, huomioiden eri ikäryhmät ja vammaisuus sekä erityisen haavoittuvassa asemassa olevat. Romanien osallistumista ohjelman suunnittelussa ja toimeenpanossa on vahvistettu.

Romaniväestön työllistyminen

77. Vuosien 2018-2022 romanipoliittisen ohjelman tavoitteena oli, että Suomi kohottaa tulevina vuosina romaniväestön oman osallisuuden ja aktiivisuuden kautta sekä erilaisin tukitoimin merkittävästi romaniväestön yleistä ammatillista koulutustasoa sekä työllisyysastetta.

78. Tavoitteita kohti edetään kohdentamalla toimenpiteitä seuraaville toimintalinjoille: 1) koulutukseen osallistumisen vahvistaminen kaikissa koulutusmuodoissa ja kaikilla tasoilla ja 2) ammatillisen osaamisen, työllisyyden, yrittäjyyden ja työmarkkinoille integroitumisen edistäminen.

79. Uusi romanipoliittinen ohjelma 2023-2030 on valtavirtaistettu valtioneuvoston työelämän monimuotoisuusohjelmaan sekä rasismien vastaisen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmaan ja EU:n sosiaalisen oikeuden pilariin, tuoden romanit osaksi yhteiskuntapoliittisesta keskustelusta köyhyyden vähentämisestä ja työelämän monimuotoisuudesta. Toimenpiteissä puututaan mm. rekrytointisyrjintään ja lisätään romanien työllisyyttä paitsi romanien koulutustasoa parantavien toimien jatkamisella, myös paikallisten työllisyys Hankkeiden avulla.

Opetushallituksen selvitys romanilapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

80. Suomen toisen romanipoliittisen ohjelman 2018–2022 toimenpiteenä selvitettiin ensi kertaa alle kouluikäisten romanilasten tilannetta. Tietoa on kerätty varhaiskasvatus- ja esiopetusikäisten lasten huoltajilta sekä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstöltä vuosina 2018 ja 2019. Opetushallituksen julkaisu Romanilapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa (2020)¹⁸ sisältää toimenpide-esitykset usealle vuodelle. Selvityksen tulokset olivat pääosin hyvin myönteisiä.

¹⁸ <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/romanilapset-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa>

Romanien koulutus

81. Opetushallitus on käsitellyt romaniperheille suunnatuissa tapaamisissa muun muassa aikuiskoulutuksen merkitystä, arjen taitoja, opiskelutaitoja, opiskelun ja arjen yhdistämistä, opiskelun kustannuksia ja rahoitusmahdollisuuksia sekä kuvauksia aikuisia kouluttavien oppilaitosten tarjonnasta. Näitä teemoja on käsitelty myös laajasti Opetushallituksen julkaisemassa romaniväestölle suunnatussa Latšo Diives -lehdessä.

82. Ammatillisen koulutuksen osalta romaniväestö on huomioitu uudistetuissa kasvatusta- ja ohjausalan tutkintojen perusteissa. Kasvatusta- ja ohjausalan ammattitutkinnossa on oma osuus romanityöhön. Lisäksi uusissa tutkinnon perusteissa on valinnainen tutkinnon osa romanikielen käyttämisestä ohjaustyössä.

83. Romaniorganisaatioille, paikallisromanityöryhmille ja järjestöille on järjestetty yhdenvertaisuus- ja tasa-arvokoulutusta syrjinnän, moniperustaisen syrjinnän ja sisäisen syrjinnän ennaltaehkäisemiseksi ja käsittelemiseksi mm. oikeusministeriön, yhdenvertaisuusvaltuutetun sekä sosiaali- ja terveysministeriön alaisen valtakunnallisen romaniasian neuvottelukunnan yhteistyönä.

Romanikielen elvyttäminen

84. Romanikielen asema Suomessa on erittäin uhanlainen, erityisesti nuorten aikuisten, teini-ikäisten ja lasten keskuudessa. Se on myös Unescon uhanalaisten kielten luettelossa. Romanikieli ei siirry enää luonnollisella tavalla uusille käyttäjille. Yksi haaste on romanityhteyden voimaannuttaminen niin, että se rohkaistuisi käyttämään kieltään. Tähän pyritään ennen muuta romanikielen elvyttämisen toimenpiteillä.

85. Romanikielen opettajista on pulaa. Helsingin yliopistossa voi nykyään opiskella romanikieltä ja -kulttuuria ja näitä opiskelevien määrä on kasvussa. Opetushallitus valmistelee hanketta, jossa pyritään kehittämään romanikielen etäyhteyksiä hyödyntävää opetusta. Näin romanikieltä pystyttäisiin tarjoamaan romanioppilaille monilla paikkakunnilla.

86. Suomen toisen romanipoliittisen ohjelman 2018-2022 yhtenä tavoitteena oli laatia toimintaohjelma romanikielen elvyttämiseksi ohjelmakauden aikana. Opetushallituksen valmisteleva Suomen romanikielen elvytysohjelma vuosille 2023–2030 sisältää 11 laajempaa toimenpidekokonaisuutta. Sen tavoitteena on muun muassa laajentaa yliopistollinen opinto-ohjelma kattamaan perus- ja aineopintojen lisäksi myös oppiaineen syventäviä opintoja kiinnittäen opintokokonaisuuksien sisällöissä erityishuomiota kielenelvytyskysymyksiin.

Kansainvälinen romanipäivä

87. Kansainvälistä romanipäivää 8.4. vietetään Suomessa perinteiden mukaisesti liputuksen kera. Muun muassa ulkoministeriö on valaistu kansainvälisen romanilipun väreillä.

Lapsiasiavaltuutetun tapaamiset romanilasten ja -nuorten kanssa

88. Lapsiasiavaltuutettu on tuonut esiin, että se on osana kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa selvittänyt romanilasten näkemyksiä heidän oikeuksiensa toteutumisesta. Alustavien haastattelussa saatujen tulosten mukaan merkittävä osa selvitykseen osallistuneista lapsista haluaisi oppia romanikieltä koulussa oppiaineena. Lisäksi lapset ovat toivoneet romanikielen elpymistä kotikielenä sekä vapaa-ajan kerhoja, joissa kieltä voisi käyttää.

Lapsiasiavaltuutetun tapaamiset saamelaislasten kanssa

89. Lapsiasiavaltuutettu on tuonut esiin, että tapaamisissa saamelaisten lasten kanssa on noussut esille vapaa-ajan osuus kielten elävöittämiselle. Lapset muun muassa pitävät tärkeänä saada saamenkielistä ja saamelaisuudesta kertovaa nuorisokulttuuria esimerkiksi musiikin, kirjojen, sarjojen ja pelien muodossa.

KOTAMO-hanke

90. Korkeakoulujen henkilöstön tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja moninaisuutta edistävän KOTAMO-hankkeen (2021–22) tavoitteena on ollut selvittää opetus- ja tutkimushenkilökunnan tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja monimuotoisuuden tilaa suomalaisissa korkeakouluissa sekä ehdottaa toimenpidesuosituksia havaittuihin ongelmiin vastaamiseksi.

91. Selvitys keskittyi tarkastelemaan sukupuolten tasa-arvoa ja etnistä monimuotoisuutta. Selvityksestä ilmeni, että sukupuolten tasa-arvon ja etnisen monimuotoisuuden edistämisessä on vielä paljon tehtävää suomalaisissa korkeakouluissa ja ne tarvitsevat tukea tässä työssä. Keskeiset haasteet liittyvät tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien vajavaiseen toimeenpanoon, naisten ja etnisten vähemmistöjen suhteellisesti alhaiseen määrään ylimmillä uraportilla yliopistoissa, läpinäkymättömiin rekrytointiprosesseihin, etnisten vähemmistöjen valtaväestöä heikompaan urakehitykseen sekä näiden kokemaan syrjintään, ja epäinklusiiviseen työkuulttuuriin. Tasa-arvon ja monimuotoisuuden edistäminen edellyttää toimia, tukea korkeakouluille ja lisää tutkimusta.

92. KOTAMO-hankkeen loppuraportti listaa myös suosituksia, joiden avulla korkeakoulut voivat edistää yhdenvertaisuutta. Tärkeimpinä keinoina pidetään tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien toteuttamisen ja seurannan parantamista, valtakunnallisen tuen lisäämistä tasa-arvo ja yhdenvertaisuustyöhön, pakollisia koulutuksia aiheesta korkeakoulujen johdolle ja rekrytoinneissa mukana oleville henkilöille sekä resursseja korkeakoulujen sukupuolten tasa-arvoa ja monimuotoisuutta koskevan datan keräämisen ja tutkimukseen.

Suositus 7 - saamelaiskulttuurin ylläpitäminen ja kehittäminen sekä sopimusratifiointit

Varmistetaan tiiviissä yhteistyössä saamelaisten kanssa, että saamelaisten perinteisten maa-alueiden käyttöä koskevat päätökset eivät vaikuta kielteisesti heidän mahdollisuuksiinsa ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan tällä alueella. Jotta voidaan turvata saamelaisten kulttuurinen ja institutionaalinen autonomia, viranomaisten olisi edelleen pyrittävä yksimielisyyteen asiaa koskevan lainsäädännön uudistamisesta, ILO:n yleissopimuksen nro 169 alkuperäis- ja heimokansoista ratifioimisesta sekä Pohjoismaisesta saamelaissopimuksesta.

Saamelaiskäräjälain uudistus

93. Saamelaiskäräjälain muutosta koskevassa mietinnössä (VN/5875/2019, kohta 2)¹⁹ ehdotetaan, että viranomaisten velvoitetta neuvotella Saamelaiskäräjien kanssa laajennetaan. Ehdotuksen mukaan yhteistoiminta- ja neuvotteluelvoite koskisi saamelaisten kotiseutualu-

¹⁹ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163216/OM_2021_21_ML.pdf?sequence=1&isAllowed=y

eella toteutettavia tai vaikutuksiltaan sinne ulottuvia sekä muita erityisesti saamelaisten kieleen tai kulttuuriin taikka heidän asemaansa tai oikeuksiinsa alkuperäiskansana vaikuttavia toimenpiteitä.

94. Ehdotetussa uudessa säännöksessä saamelaisten oikeuksien huomioimisesta viranomaisten toiminnassa tarkennettaisiin sitä, miten viranomaisten tulisi käytännössä huomioida perustuslakiin ja kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin perustuvat velvoitteensa saamelaisten oikeuksista. Viranomaisen ei saisi aiheuttaa vähäistä suurempaa haittaa saamelaisten oikeuksien toteutumiselle, ellei toimenpiteelle olisi perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite ja elleivät keinot tavoitteen saavuttamiseksi ole oikeasuhtaisia painavan yhteiskunnallisen tarpeeseen toteuttamisessa. Huomattavaa haittaa ei saisi missään tilanteessa aiheuttaa. Lisäksi ehdotettu säännös edellyttäisi, että viranomaiset arvioivat toimintansa vaikutuksia saamelaisten oikeudelle ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, mukaan lukien perinteisiä elinkeinojaan. Arvioinnissa olisi otettava huomioon eri viranomaisten toiminnan ja eri aikoina tehtyjen toimenpiteiden yhteisvaikutukset.

Pohjoismainen saamelaissopimus

95. Pohjoismaista saamelaissopimusta neuvoteltiin viiden vuoden ajan Norjan, Ruotsin ja Suomen hallitusten sekä kolmen valtion saamelaiskäräjien välillä. Neuvottelutulos saavutettiin syksyllä 2016, ja sopimus parafoitiin tammikuussa 2017. Sopimuksen keskeinen merkitys on siinä, että se mahdollistaa jatkossa paremman yhteistyön erityisesti saamen kielen ja kulttuurin säilymisedellytysten turvaamiseksi. Pohjoismainen sopimus ei toisi mukanaan uusia oikeuksia esimerkiksi suhteessa maankäyttöön tai elinkeinoihin. Sopimus olisi merkityksellinen myös kansainvälisen oikeuden kehityksen näkökulmasta, koska se olisi ensimmäinen alueellinen ihmisoikeussopimus alkuperäiskansan oikeuksista. Kansainvälistä kiinnostusta on herättänyt myös se, että sopimus on neuvoteltu valtioiden ja alkuperäiskansan kesken.

96. Sopimuksen mukaan Saamelaiskäräjien tulee hyväksyä sopimus ennen hallitusten allekirjoitusta. Saamelaisten parlamentaarinen neuvosto (SPN) on toimittanut Saamelaiskäräjien yhteisen ehdotuksen asioista, joiden osalta neuvottelut tulisi avata uudelleen. Vaihtoehtoisista tavoista edetä käydään keskusteluja valtion virkamiesten ja Saamelaiskäräjien kesken.

ILO:n yleissopimus nro 169

97. Hallituksen esitys Kansainvälisen työjärjestön (ILO) itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoja koskevan yleissopimuksen nro 169 hyväksymiseksi ja Metsähallituslain muuttamiseksi annettiin eduskunnalle marraskuussa 2014 (HE 264/2014 vp). Ratifiointiesitys jätettiin eduskunnassa pöydälle, eikä esitystä ehditty käsitellä ennen eduskuntavaaleja. Vanhentunut hallituksen esitys vedettiin pois eduskunnasta tammikuussa 2019.

98. Hallitusohjelmakirjauksen perusteella oikeusministeriö tulee laatimaan muistion ratifioinnin edellytyksistä, jossa päivitetään tilanne muun muassa jo tapahtuneiden lainmuutosten vuoksi. Selvitys ratifioinnin edellytyksistä on tarkoitus laittaa lausunnoille kevään 2023 aikana.

Saamelaisten kansallispäivä

99. Saamelaisten kansallispäivää vietetään 6.2. Tuona päivänä vuonna 1917 Pohjoismaiden saamelaiset aloittivat valtionrajat ylittävän keskinäisen yhteistyön. Suomalaiseen almanakkaan se merkittiin vuonna 2004. Saamelaisten kansallispäivänä liputetaan valtion virastoissa ja laitoksissa.

6 ARTIKLA

Poliisin tietoon tullut viharikollisuus

100. Poliisiammattikorkeakoulu julkaisee vuosittain tutkimuksen poliisin tietoon tulleesta viharikollisuudesta. Vuonna 2021²⁰ Suomessa kirjattiin yhteensä 1026 rikosilmoitusta, jotka määriteltiin epäillyiksi viharikoksiksi. Tämä on 20 prosenttia enemmän kuin vuonna 2020. Suurimmassa osassa näistä oli rasistisia piirteitä. Miehiin kohdistuneet rikokset olivat yleisimmin pahoinpitelyitä, kun taas naisiin kohdistui yleisimmin kunnianloukkauksia.

Juutalaisuuteen ja juutalaisiin kohdistuneet rikosepäilyt

101. Poliisin tietoon tullutta viharikollisuutta koskevan tutkimuksen 2021 mukaan rikosilmoituksia, jotka koskivat juutalaisuuteen ja juutalaisiin kohdistuneita rikosepäilyjä, oli tarkasteluvuodelta 17. Ilmoituksia oli yksi vähemmän kuin edellisvuonna. Lukumäärästä huolimatta ilmoitusten määrä on huomattava, kun se suhteutetaan juutalaisten määrään Suomessa. Edellisvuoden tapaan ilmoituksista 12 koski sanallisia loukkauksia, uhkailuja ja häirintää. Neljässä tapauksessa oli kyse omaisuusrikoksista ja yhdessä yksisuuntaisesta pahoinpitelyrikoksesta.

Ruotsinkielinen poliisien koulutus

102. Ruotsinkielinen poliisien (AMK) -koulutus järjestetään 1,5 vuoden välein. Yleensä ruotsinkieliseen koulutukseen hakevilla on ollut puolentoista vuoden välein vain yksi mahdollisuus onnistua valintakokeessa. Viime vuonna Poliisien ammattikorkeakoulu järjesti ruotsinkieliseen poliisien koulutukseen myös toisen haun.

Kiusaaminen ja häirintä ammatillisissa oppilaitoksissa

103. Amisbarometri-tutkimuksesta²¹ käy ilmi, että erityisesti vähemmistöihin kuuluvat opiskelijat joutuvat kiusaamisen ja häirinnän kohteeksi sekä kokevat turvattomuutta ammatillisissa oppilaitoksissa. Amisbarometrin mukaan noin joka viides muuta sukupuolta olevista ja niistä, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan, oli harkinnut opintojen keskeyttämistä tai opiskelupaikan vaihtoa. Yleisimmät syyt harkita keskeyttämistä liittyivät alan tai opiskelun kiinnostavuuteen, opetuksen laatuun tai organisointiin, oppimisvaikeuksiin tai terveydellisiin syihin (vähintään 20 prosenttia keskeyttämistä harkinneista). Muuta sukupuolta olevilla ja niillä, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan, korostuivat lisäksi kiusaaminen tai häirintä (19 %) ja syrjintä tai rasismi (16 %).

²⁰ <https://polamk.fi/viharikokset>

²¹ <https://sakkiry.fi/amisbarometri/>

104. Viimeisimmän Kouluterveyskyselyn²² tuloksista käy ilmi, että toisen asteen opiskelu- huollon resurssit ovat tällä hetkellä riittämättömät. Suomen Ammattiin opiskelevien liitto - SAKKI ry on nostanut esille ruotsinkielisten opiskelijoiden hyvinvoinnin turvaamisen. On ensiarvoisen tärkeää, että näillä opiskelijoilla on matala kynnyks hakeutua terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelujen piiriin silloin, kun opiskeluhuollon palvelut eivät voi vastata tarpeisiin riittäväällä tavalla.

Hanke lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien arviointityökalun testaamiseksi

105. Oikeusministeriö toteutti vuonna 2019 pilottihankkeen lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien arvioimiseksi Suomessa Euroopan neuvoston kehittämän arviointityökalun avulla. Vuonna 2020 julkaistussa raportissa²³ esitetään arvio lasten osallistumisoikeuksien tilanteesta Suomessa sekä nostetaan esiin keskeisiä kehittämiskohteita ja esimerkkejä hyvistä käytännöistä. Arvioinnissa pyrittiin kiinnittämään erityistä huomiota ns. haavoittuvassa asemassa olevien lasten, ml. etnisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset, tilanteeseen.

7 ARTIKLA

Kokoontumislain 7 §:n muuttaminen

106. Laki kokoontumislain 7 §:n (435/2019) muuttamiseksi tuli voimaan 1.8.2019. Lakihankkeessa tarkistettiin kokoontumislain 7 §:n yleisestä kokouksesta ilmoittamisen määräaika koskevia säännöksiä.

107. Kokoontumislakia muutettiin siten, että ulkona yleisellä paikalla järjestettävästä kokouksesta on tehtävä ilmoitus kokouspaikan poliisille vähintään 24 tuntia ennen kokouksen alkamista. Ilmoitusajan pidentämisellä pyritään antamaan poliisille aiempaa paremmat edellytykset kokoontumisvapauden turvaamiseen. Myös myöhemmin tehtyä ilmoitusta voidaan aiempaan tapaan pitää pätevänä, jos kokouksen järjestämisestä ei aiheudu kohtuutonta haittaa yleiselle järjestykselle. Tämä mahdollistaa edelleen ns. spontaanien kokousten järjestämisen.

108. Lakimuutoksen taustalla oli se, että kuuden tunnin ilmoitusaika on todettu käytännössä liian lyhyeksi, jotta poliisi pystyy kaikissa tilanteissa asianmukaisella ja tarkoituksenmukaisella tavalla turvaamaan kokoontumisvapauden käyttämistä siltä laissa edellytetyllä tavalla. Aiempi kuuden tunnin aikaraja oli myös kansainvälisesti vertaillen poikkeuksellisen lyhyt. Eurooppalaisissa verrokkimaissa edellytetään varsin yleisesti, että ilmoitus tulee antaa viimeistään kaksi tai kolme päivää ennen kokousta.

8 ARTIKLA

Uskonnollista teurastusta koskeva sääntely

109. Uskonnon ja omantunnonvapaus on Suomessa turvattu yhdenvertaisesti jokaiselle. Syrjinnän kielto asettaa tiukat tulkinnalliset puitteet sille, miten Suomen valtio voi toimia turvattaessaan uskonnonvapauden toteutumisen. Yhdenvertaisuuslain 13 §:n mukaan näennäisesti

²² <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset>

²³ ”Kuullaan, mutta ei kuunnella”: Lasten osallistumisoikeudet Suomessa. Arviointiraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:10.

puolueeton sääntö, joka saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan esimerkiksi uskonnon perusteella, on syrjintää, ellei säännöllä ole hyväksyttävää tavoitetta, jonka saavuttamiseksi käytettävät keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia. Tarpeellisuus edellyttää keinon tarkoituksenmukaisuutta ja oikeasuhtaisuutta.

110. Uskonnonvapauden turvaamisen kannalta oleellista on se, että henkilöllä on mahdollisuus kuluttaa uskonnon edellyttämää ruokaa.

111. Eläinten hyvinvointilakia ja siihen liittyviä lakeja koskeva hallituksen esitys (HE 186/2022 vp) annettiin eduskunnalle 22.9.2022. Lakiesityksen mukaan eläinten teurastusta koskevaa sääntelyä olisi muutettu siten, että eläin olisi aina tainnutettava ennen verenlaskua. Koska Suomessa sallittu uskonnollinen teurastus on käytännössä vaikea toteuttaa, uskonnollisessa teurastuksessa eläimet tainnutetaan jo nykyisin aina ennen verenlaskua. Ehdotus ei näin ollen olisi muuttanut harjoitettavia uskonnollisen teurastuksen käytäntöjä. Ehdotettu muutos ei olisi vaikuttanut uskonnollisista syistä teurastetun lihan saatavuuteen Suomessa.

112. Eduskunta edellytti voimassa olevien säännösten säilyttämistä ja hyväksyi eläinten hyvinvointilain ilman uusia rajoituksia uskonnollisiin tapoihin eläinten teurastuksessa. Nykylainsäädännön mukaan nisäkkäisiin kuuluvia eläimiä (käytännössä nautoja, lampaita, vuohia) ei saa teurastaa tainnuttamatta, vaan teurastuksessa edellytetään samanaikaista tainnutusta verenlaskun aloittamisen kanssa.

113. Esitys herätti keskustelua ja huolta erityisesti juutalais- ja muslimivähemmistöjen keskuudessa. Suomen Islam -seurakunta, jonka jäseninä ovat tataarit, ilmaisi huolensa lakiesityksestä. Uskonnolliset teurastukset kuuluvat islamilaisten lisäksi myös juutalaisten uskontoon. Seurakunta toteaa, että teurastuksen suhteen tuodaan esiin eläinten hyvinvointi, mutta silti esimerkiksi metsästyksessä eläin usein kärsii pitkään ennen kuin se lopetetaan, kun taas islamilaisessa rituaaliteurastuksessa on kysymys sekunneista ennen kuin eläin tainnutetaan.

114. Eläinten hyvinvointilain valmistelun yhteydessä on käyty vuoropuhelua uskonnollisten yhteisöjen kanssa ja tämän keskusteluyhteyden toivotaan jatkuvan myös tulevaisuudessa

9 ARTIKLA

Tuki valtakunnallisille vähemmistökielille sanomalehdille ja sähköisille julkaisuille

115. Valtioneuvosto voi myöntää tukea valtakunnallisilla vähemmistökielillä eli saamen, karjalan ja romanin kielillä sekä viittomakielellä julkaistavaan sanomalehteen ja verkkojulkaisuun sekä ruotsinkielisten uutispalvelujen tuottamisen tukemiseen. Määrärahaa saa käyttää myös sellaisten saamen- tai karjalankielisten sisältöjen tuottamiseen, jotka sisältyvät suomen tai ruotsin kielellä julkaistaviin sanomalehtiin.

116. Vuonna 2022 tukea hakivat vain ruotsinkieliset mediat. Valtioneuvosto myönsi 0,5 miljoonaa euroa valtakunnallisilla vähemmistökielillä julkaistavien sanomalehtien ja niitä vastaavien sähköisten julkaisujen tukemiseen sekä ruotsinkielisten uutispalvelujen tuottamiseen.

Vähemmistökielinen radio- ja tv-toiminta

117. Yleisradio (Yle) tuottaa sisältöä monipuolisesti eri kieliryhmille ja vähemmistöille. Monimuotoisuuden huomioimiseksi Yle huolehtii siitä, että erilaisista taustoista tulevat, kuten kieli- ja kulttuurivähemmistöt sekä aistivamman tai muun toimintarajoitteen takia heikommassa asemassa olevat tulevat tasavertaisesti kohdelluiksi. Ylen tavoitteena on, että erityis-

ja vähemmistöryhmien edustajia nähdään yhä enemmän osallistujina, asiantuntijoina ja tekijöinä myös muulle väestölle suunnatuissa sisällöissä. Yle tarjoaa sisältöjä ja palveluja suomen, ruotsin ja saamen kielten lisäksi viittomakielellä, selkosuomeksi sekä englannin, venäjän, romanin ja karjalan kielillä. Saavutettavuus on liitetty entistä kiinteämmin osaksi Ylen tarjonnan suunnittelua ja se on yksi strategian painopisteistä tuleville vuosille.

118. Yle Saame aloitti 8.11.2022 koltansaamenkielisen uutis- ja ajankohtaisaiheisen podcast-ohjelman ”Mistä en puhuisi mummon kanssa” (*Må’st jiöm mainste’če ääkkain*).

10 ARTIKLA

Suositus 8 - ruotsinkieliset terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut ja ruotsinkielisen väestön kielellisten oikeuksien toteutumisen seuraaminen

Varmistetaan, että ruotsinkielisillä on käytännössä mahdollisuus saada terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluja äidinkielellään. Erityisesti olisi pyrittävä torjumaan moniperusteista syrjintää, joka kohdistuu näitä palveluja käyttäviin ruotsinkielisiin lapsiin, vanhuksiin ja vammaisiin. Viranomaisten tulee seurata tarkoin ruotsinkielisen väestön kielellisten oikeuksien toteutumista ja tarvittaessa ryhtyä toimiin niiden toimeenpanemiseksi käräjäoikeuksissa.

Kielilainsäädäntö

119. Voimassa oleva, suomea ja ruotsia koskeva kielilainsäädäntö on pääosin hyvä ja ajanmukainen. Lainsäädäntö sisältää muodolliset säännökset sekä suomen- että ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien turvaamisesta. Haasteena ovat puutteet, jotka ilmenevät kielilainsäädännön noudattamisessa ja soveltamisessa käytännön tilanteissa. Myös sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen valmistelun lähtökohtana on ollut turvata nykyiset kielelliset oikeudet, eivätkä lakisääteiset kielelliset oikeudet heikkene tehtävien siirtyessä kunnilta hyvinvointialueille.

Kansalliskielistrategia

120. Yhtenä päämääränä uudessa kansalliskielistrategiassa on turvata kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa. Tähän liittyviä toimenpiteitä ovat mm. työvälineet siitä, miten kielelliset oikeudet turvataan hyvinvointialueiden palveluissa sekä dialogi asiakkaiden ja viranomaisten välillä ymmärryksen lisäämiseksi kielen merkityksestä palvelun laadun turvaamisessa.

121. Strategian päämääränä on myös turvata kansalliskielten asema ja kielelliset oikeudet hallinnollisissa uudistushankkeissa. Tähän liittyvinä toimenpiteinä on uudistusten toimeenpanon yhteydessä tehdä suunnitelma vähemmistökielisten palveluiden ja palvelupolkujen järjestämiseksi sekä kielipalveluiden koordinoinnista viranomaisessa, kehittää malli kielipalveluiden suunnitteluun ja koordinointiin sekä uusia viranomaisia perustettaessa noudattaa Kotimaisten kielten keskuksen periaatteita viranomaisten nimien suunnittelusta. Strategian avulla pyritään myös varmistamaan kielitaitoisen työvoiman saatavuus molemmilla kansalliskielillä sekä luomaan ja ylläpitämään asiointiympäristöjä, joissa on luontevaa käyttää sekä suomea että ruotsia. Lisäksi strategian päämääränä on varmistaa, että digitalisaatio tukee kielellisten oikeuksien toteutumista ja palveluiden saatavuutta molemmilla kansalliskielillä.

Kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa

122. Kielellisistä oikeuksista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa säädetään, muun ohella, laissa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021), kielilaissa (423/2003), terveydenhuoltolaissa (1321/2010), laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) sekä laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000).

123. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain mukaan sosiaali- ja terveydenhuolto on järjestettävä sekä suomeksi että ruotsiksi kaksikielisen hyvinvointialueen alueella siten, että asiakas saa ne valitsemallaan kielellä, joko suomeksi tai ruotsiksi. Yksikielisen hyvinvointialueen alueella sosiaali- ja terveydenhuolto järjestetään hyvinvointialueen kielellä. Kielilaissa (423/2003) säädetään asiakkaan oikeudesta käyttää omaa kieltään, tulla kuulluksi, saada toimituskirjansa suomen tai ruotsin kielellä sekä oikeudesta tulkkaukseen.

124. Lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun laissa säädetään, että Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen tehtävänä on tukea ruotsinkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehittämistä koko maassa. Lain mukaan kaksikielisten hyvinvointialueiden on myös tehtävä yhteistyösopimus ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisen turvaamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Yhteistyösopimuksen toteutumista on seurattava ja arvioitava vuosittain.

125. Hyvinvointialueista annetussa laissa (611/2021) säädetään, että kaksikielisellä hyvinvointialueella on kansalliskielilautakunta. Lautakunnan jäseniksi valitaan hyvinvointialueen kielivähemmistöön kuuluvia henkilöitä. Kansalliskielilautakunnan tehtävänä on:

- selvittää, arvioida ja lausua siitä, miten aluevaltuuston päätökset vaikuttavat kielellisten oikeuksien käytännön toteutumiseen;
- selvittää, arvioida ja määritellä hyvinvointialueen vähemmistökielellä tarjottavien palvelujen tarvetta sekä seurata näiden palvelujen saatavuutta ja laatua;
- selvitysten, arvioinnin ja seurannan perusteella tehdä aluehallitukselle ehdotuksia toimenpiteiksi kielivähemmistön palvelujen ja palveluketjujen kehittämiseksi sekä henkilöstön kielitaitovaatimuksista ja kielitaidon kehittämisestä; sekä
- tehdä ehdotuksia kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyötä ja työnjakoa koskevan sopimuksen sisällöstä, antaa sopimuksesta lausunto aluevaltuustolle sekä seurata sopimuksen toteutumista.

126. Lautakunnan on annettava vuosittain aluehallitukselle kertomus kielivähemmistön palvelujen toteutumisesta. Aluehallitus antaa aluevaltuustolle lausunnon toimenpiteistä, joihin lautakunnan antama kertomus antaa aihetta.

127. FDUV ry (Suomessa asuvien ruotsinkielisten kehitysvammaisten henkilöiden etujärjestö) ilmaisee lausunnossaan huolensa siitä, että ruotsinkielistä väestöä ei ole otettu sote-uudistuksessa riittävästi huomioon joillakin kaksikielisillä hyvinvointialueilla.

Kielelliset oikeudet käräjäoikeuksissa

128. Hyväksyessään hallituksen esityksen eduskunnalle laiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta (HE 270/2016 vp) eduskunta on hyväksynyt seuraavan lausuman:

”Eduskunta edellyttää, että hallitus seuraa käräjäoikeuksien rakenneuudistuksen ja siihen liittyvän mahdollisen summaaristen riita-asioiden käsittelyä koskevan uudistuksen vaikutuksia

kiinnittäen erityistä huomiota oikeusturvan alueelliseen saatavuuteen, kielellisten oikeuksien toteutumiseen, taloudellisiin vaikutuksiin ja oikeudellisten palvelujen tarjontaan sekä antaa lakivaliokunnalle edellä mainituista seikoista selvityksen vuoden 2022 loppuun mennessä.”

129. Oikeusministeriö on asettanut uudistuksen vaikutusten selvittämistä varten selvityshenkilön, jonka laatima raportti luovutettiin ministeriölle syksyllä 2022. Sen perusteella annettiin eduskunnalle sen eduskunnan lausumassa edellytetty selvitys joulukuussa 2022. Raportissa kiinnitettiin huomiota siihen, että ruotsin kielellä käräjäoikeudessa käsiteltävien asioiden osuus oli hieman vähentynyt jo noin kymmenen vuoden ajan.

Kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021

130. Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta on seurantaraportti, joka annetaan eduskunnalle kerran vaalikaudessa. Kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielten lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä sekä tarpeen mukaan yleisemmin maan kielioloja.

131. Kertomuksessa tulee käsitellä kielilainsäädännön soveltamista, kielellisten oikeuksien toteutumista, maan kielisuhteita sekä suomen ja ruotsin kielten kehitystä. Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021 (liite 2) sisältää ajankohtaistietoa Suomen kielioloista, kielellisiä oikeuksia tukevista rakenteista, hallinnollisten muutosten vaikutuksesta kieliryhmiin sekä kokemuksia kielellisten oikeuksien toteutumisesta viranomaisissa. Keskeisiä teemoja ovat digitalisaatio sekä kielellisten oikeuksien toteutuminen opetuksessa, poliisissa, pelastustoimessa ja hätäkeskustoiminnassa. Kertomuksessa on myös selvitys kielilain 25 § :n mukaisesta yksityisten kielellisestä palveluvollisuudesta. Kertomuksen lopussa on yhteenveto seuranta-aikana kootuista kokemuksista kielilainsäädännön soveltamisesta ja maan kielioloista.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut koskien vähemmistökieliä

132. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanteluissa vähemmistöjen asema on noussut esille mm. kieliasioissa. Eduskunnan oikeusasiamies ratkaisi kieliasioita vuonna 2021 yhteensä 86 kappaletta. Toimenpiteisiin johti 30 asiaa (34,5 %). Suurin osa ratkaisuista koski aiempien vuosien tapaan oikeutta saada palvelua ruotsin kielellä. Tapaukset, joissa kyse on ollut vieraiden kielten käytöstä viranomaisen toiminnassa, koskevat kummankin kansalliskielen asemaa. Kahdessa ratkaisussa oli kyse viittomakielisen tulkkauksen järjestämisestä viranomaisen tiedotustilaisuudessa. Viime vuosina on ollut havaittavissa, että kielikantelut koskevat yhä useammin tiedottamista ja opastusta eri muodoissaan kuin konkreettisia asiakaspalvelutilanteita tai asian käsittelyä viranomaisessa.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu koskien lapsen oikeutta sosiaalipalveluihin ruotsin kielellä

133. Eduskunnan oikeusasiamies on antanut ratkaisun (EOAK 488/2021), joka käsittelee yhdenvertaisuutta, oikeutta omaan kieleen, oikeutta riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä perus- ja ihmisoikeuksien turvaamista. Asiassa oli kyse siitä, ettei Helsingin kaupunki ei ollut pystynyt järjestämään helsinkiläiselle lievästi kehitysvammaiselle ja psykiatrisia haasteita omaavalle erityistä tukea tarvitsevalle ruotsinkieliselle lapselle tutkimusjakson aikana erityishuoltoa (ohjausta asumisyksikössä) hänen omalla äidinkielellään.

134. Oikeusasiamies katsoi, että menettely asumisyksikössä oli ollut sosiaalihuoltolain (1301/2014) vastainen ja loukannut lapsen perustuslaissa turvattuja yhdenvertaisuutta ja sosiaalisia sekä kielellisiä oikeuksia. Oikeusasiamies korosti, että erityistä tukea tarvitsevan lapsen itsemääräämisoikeuden ja muiden oikeuksien toteutumisen näkökulmasta on erityisen tärkeää, että hänen oikeutensa saada palvelua valitsemallaan kielellä toteutuu.

135. Ratkaisussaan oikeusasiamies toi esiin, että käytettävällä kielellä on suuri merkitys lapsen kohtaamisessa ja asioiden molemminpuolisessa ymmärryksessä. Oikeusasiamies korosti, että puutteelliset resurssit eivät ole pätevä syy olla tarjoamatta asiakkaalle palvelua hänen valitsemallaan kielellä. Oikeusasiamiehen mielestä kaupungin olisi pitänyt palvelun järjestäjänä ja palvelun ostajana ryhtyä ajoissa tarvittaviin toimenpiteisiin, jotta lapsen oikeus ruotsinkieliseen erityishuoltoon olisi toteutunut yhdenvertaisesti suomenkielisten lasten kanssa.

136. Oikeusasiamies korosti, että perusoikeuksien toteutuminen edellyttää julkisen vallan aktiivisia toimenpiteitä tosiasiallisten edellytysten luomiseksi perusoikeuksien toteutumiselle. Tämä tarkoittaa käytännössä jatkuvia toimenpiteitä palvelun järjestäjältä tilanteessa, jossa järjestetty palvelu ei toteuta asiakkaan perusoikeuksia.

137. Evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus on tuonut esiin, että erityisen haavoittuvassa asemassa ovat mielenterveyshaasteiset ruotsinkieliset nuoret, joiden on vaikea saada palveluja omalla äidinkielellään pääkaupunkiseudulla.

138. Suomenruotsalaisten valtakunnallisten vammaisjärjestöjen etujärjestö (SAMS) on lausunnossaan tuonut esiin huolensa ruotsinkielisen vähemmistön kielellisten oikeuksien puutteellisesta toteutumisesta erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa. Se painottaa tarvetta pystyä kommunikoidaan ja saada hoitoa äidinkielellään, koska usein on kyse arkaluontoisista asioista. Kuurojen liitto ry on lausunnossaan tuonut esiin, että suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien ryhmä joutuu usein syrjityksi molempien kieltensä osalta: ruotsinkielistä tekstiä on vähemmän tarjolla ja viitottu teksti on aina suomalaisella viittomakielellä. FDUV ry ilmaisee huolensa ruotsinkielisten kehitysvammaisten palveluiden kehittämisestä ja ruotsinkielisten digitaalisten palvelujen puutteesta. Se ilmaisee huolensa myös siitä, että resurssit ruotsinkielisten lähetysten sisällön tuottamiseen televisiossa ovat vähentyneet.

Suositus 9 - saamenkieliset terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut

Selkeytetään tiiviissä yhteistyössä saamelaisten kanssa lakisääteisiä oikeuksia, jotka koskevat saamenkielisiä terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluja saamelaisten kotiseutualueella, ja määritellään saavutettavissa olevat ja mitattavissa olevat tavoitteet. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi käytettävissä olisi oltava riittävät budjettiläiset varat. Lisäksi viranomaisten olisi arvioitava saamenkielisten palvelujen tarve, ja tarvittaessa harkittava tiettyjen saamenkielisten palvelujen tarjoamisen tukemista saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

Saamenkielisten oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa

139. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittäminen tapahtuu lähtökohtaisesti osana koko palvelujärjestelmää ja siksi on ollut tärkeää varmistaa, että isot reformit, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus (ns. sote-uudistus) sekä tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskushanke, voisivat mahdollisimman hyvin tukea tätä tavoitetta.

140. Eduskunta hyväksyi sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta koskevan lainsäädännön kesällä 2021. Uudistuksen mukaiset hyvinvointialueet aloittivat toimintansa 1.1.2023. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021) mukaan hyvinvointialueella tulee olla riittävä osaaminen, toimintakyky ja valmius vastata sosiaali- ja terveydenhuollon

järjestämisestä ja sen on huolehdittava asukkaidensa palvelutarpeen mukaisesta sosiaali- ja terveystalvelujen saatavuudesta kaikissa tilanteissa. Saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen osalta vastuu on Lapin hyvinvointialueella. Neuvottelut valtion ja hyvinvointialueiden kanssa mahdollistavat tilanteen kehittymisen seuraamisen myös kielellisten oikeuksien osalta.

141. Saamenkielisten kielellisten oikeuksien varmistamiseksi sote-uudistuksen yhteydessä perustettiin saamen kielen lautakunta, josta säädetään hyvinvointialueista annetussa laissa (612/2021). Lautakunnan jäseniksi voidaan valita vain saamenkielisiä henkilöitä. Saamen kielen lautakunnan tehtävä on ottaa kantaa, miten Lapin hyvinvointialueen aluevaltuuston päätökset vaikuttavat kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Lautakunta myös arvioi saamenkielisten palvelujen tarvetta, saatavuutta ja laatua. Selvitysten perusteella lautakunta tekee aluehallitukselle ehdotuksia saamenkielisten palvelujen ja palveluketjujen sekä henkilöstön kielitaitovaatimuksien ja kielitaidon kehittämiseksi. Lautakunta antaa vuosittain aluehallitukselle kertomuksen kielivähemmistön palvelujen toteutumisesta. Aluehallitus taas esittää valtuustolle toimenpiteitä, joihin kertomuksen pohjalta tulee ryhtyä.

Saamenkielisten palvelujen kehittäminen sosiaali- ja terveyskeskushankkeessa

142. Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen kehittäminen on yksi Lapin maakunnan neljästä painopistealueesta sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamassa, hyvinvointialueuudistuksen toteuttamista tukevassa tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskushankkeessa (sote-hanke). Työn tavoitteena on, että saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten perhepalveluiden saatavuus parane ja laatu vahvistuu, perhepalveluita kehitetään verkostomaisiksi ja monikanavaisiksi yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon ja koulu- ja nuorisotoimen sekä erityispalveluiden kesken ja työntekijöiden ammatillinen tuki vahvistuu.

143. Muita tavoitteita on se, että saamen kielen ja kulttuurin mukaisia mielenterveys- ja päihdepalveluita on paremmin saatavilla matalan kynnyksen yhteydenotoilla. Tavoitteena on, myös, että palveluohjaus ja palvelujen yhteen toimivuus perusterveydenhuollon, erikoissairaanhoidon ja sosiaalipalveluiden kesken parantuu, ja että palveluissa ymmärretään alkupe- räiskansalähtöisyys ja että käytettävät menetelmät tunnistavat saamelaiden kieleen, kulttuuriin ja elämäntapaan liittyvät erityistarpeet.

144. Lapsiasiavaltuutettu painottaa, että esimerkiksi terveydenhuoltopalveluja järjestettäessä tulee kuulla lasten näkemyksiä käytännön toteutukseen liittyen. Saamelaislapset kertoivat lapsiasiavaltuutetulle syksyllä 2021 tulkkausjärjestelyistä, joita pidettiin epätarkoituksenmukaisina.

145. SámiSoster ry on tuonut esiin, että sote-uudistus ja sitä koskeva lainsäädäntö ei paranna saamelaiden oikeusasema ja saamenkielisten palvelujen saatavuutta, vaan tilanne pysyy entisellään, koska sote-lakikokonaisuuteen sisältyvän sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämistä koskevan lain eli nk. järjestämislain (612/2021) 5.1 §:n mukaan yksikielillä hyvinvointialueella sosiaali- ja terveydenhuolto järjestetään hyvinvointialueen kielellä, siis suomen tai ruotsin kielellä, ja kaksikielisellä hyvinvointialueella puolestaan suomen ja ruotsin kielellä. Tämä merkitsee sitä, että esim. Lapin hyvinvointialueella on velvollisuus järjestää sote-palveluja hyvinvointialueen kielellä eli suomen kielellä. Jos joku asiakas tai potilas haluaa käyttää saamea Lapin hyvinvointialueen sote-palveluissa, on hänellä siihen järjestämislain mukaan oikeus saamen kielilain tarkoittamalla tavalla saamelaiden kotiseutalueen

kunnissa sekä eräissä tapauksissa myös tämän alueen ulkopuolella Lapin hyvinvointialueella. Lausunnossa tuodaan esiin myös tulkkauksen haasteet.

146. Naisjärjestöjen Keskusliitto ry on lausunnossaan tuonut esiin, että Lapin pitkät etäisyydet vaikuttavat palvelujen saavutettavuuteen. Esimerkiksi iäkkäät saamelaisnaiset kokevat sosiaali- ja terveyspalveluihin pääsyn välimatkojen vuoksi vaikeaksi. Myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat saamelaiset kokevat, ettei heidän oikeutensa esimerkiksi mielenterveyspalveluihin toteudu saamelaiskulttuurin ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvän asiantuntemuksen puutteen vuoksi.

Saamelaisten totuus- ja sovintoprosessi

147. Valtioneuvosto on asettanut Saamelaisten totuus- ja sovintokomission 28.10.2021. Asiaa valmisteltiin tiiviissä yhteistyössä Suomen valtion, Saamelaiskäräjien ja Kolttien kyläkoulun edustajien kanssa.

148. Komission työn tavoitteena on koota saamelaisten kokemukset Suomen valtion ja eri viranomaisten toimista ja siitä, millaisia vaikutuksia ja seurauksia toimilla on saamelaisille ja tehdä tämä tieto näkyväksi.

149. Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton. Siihen kuuluu viisi komissaaria, joista kaksi on asetettu valtioneuvoston esityksestä, kaksi Saamelaiskäräjien esityksestä ja yksi Kolttien kyläkokouksen esityksestä.

150. Saamelaisten totuus- ja sovintoprosessin päämääränä on:

- tunnistaa ja arvioida saamelaisten historiallista ja nykyistä syrjintää, mukaan lukien valtion sulauttamispolitiikkaa, sekä oikeuksien loukkauksia;
- selvittää, miten tämä vaikuttaa saamelaisiin ja heidän yhteisönsä nykyisessä tilanteessa;
- ehdottaa, miten voitaisiin edistää yhteyttä saamelaisten ja Suomen valtion välillä sekä saamelaisten keskuudessa;
- lisätä tietoisuutta saamelaisista Suomen alkuperäiskansana.

151. Komissio laatii työstään raportin, joka sisältää myös toimenpide-ehdotuksia. Raportti on tarkoitus luovuttaa valtioneuvostolle, Saamelaiskäräjille ja Kolttien kyläkokoukselle 30.11.2023 mennessä.

152. Osana totuus- ja sovintoprosessia vahvistetaan saamelaisten psykososiaalisen tuen kokonaisuutta. Riittävä psykososiaalinen tuki on välttämätön ehto sille, että vaativaan prosessiin voidaan lähteä. Myös Saamelaiskäräjät on asettanut toimivan psykososiaalisen tuen ennakkoehdoksi koko totuus- ja sovintoprosessiin ryhtymiselle.

Romanien terveyspalvelut

153. Aiempien romanipoliittisten ohjelmien toimenpiteenä toteutetussa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuksessa²⁴ todetaan, että romanien syrjintäkokemukset, matala kou-

²⁴ Weiste-Paakkanen, Anneli., Lämsä, Riikka. & Kuusio, Hannamaria. 2018. Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi. Romanien hyvinvointitutkimus Roosin perustulokset 2017–2018. THL 2018.

lutustaso, heikko työllisyys ja taloudelliset vaikeudet ovat yleisiä. Tutkimus nostaa esiin terveyshaasteita, kuten useiden kansansairauksien ja niiden riskitekijöiden yleisyyden sekä fyysisen toimintakyvyn vaikeudet. Vahvuutena on romanien keskuudessa yleinen sosiaalinen osallistuminen, yhteisöllisyys ja keskinäinen avunanto. Erityisesti syrjintää kokeneilla on haasteita terveyspalvelujen saamisessa.

154. Toisessa romanipoliittisessa ohjelmassa 2018-2022 on toimenpide, jonka mukaan tarkoituksena on hyödyntää kansallisessa, alueellisessa ja paikallisessa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä Roosa-tutkimuksen tuloksia ja toimeenpanna sen toimenpidesuosituksia, mikä luo pohjan uuden romanipoliittisen ohjelman ikäryhmittäin kohdennetuille romanien terveyttä parantaville toimenpiteille.

155. Uudessa kolmannessa romanipoliittisessa ohjelmassa 2023-2030 kartoitetaan romani-perheiden palvelujentarpeita ja palvelujen saavutettavuutta, kiinnitetään erityistä huomiota vammaisten sekä ikääntyvien romanien tarpeisiin, lisätään romaniväestön sisällä tietoisuutta turvallisesta lapsuudesta ja lähisuhdeväkivallasta ja kehitetään uhrien palvelujen saavutettavuutta. Ohjelma sisältää terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta parantavia sekä terveysongelmiä ennaltaehkäiseviä sukupuolisensitiivisiä toimenpiteitä. Romaneille kohdennetaan liikuntaa ja fyysistä aktiivisuutta, ravitsemusta, päihteiden ennaltaehkäisyä sekä kokonaisvaltaista hyvinvointia (ml. mielenterveys) edistäviä palveluja ja lisätään heidän osallisuutta harrastuksissa ja kehitetään erityisesti romanijärjestöissä tehtävää päihde-, vanki- ja mielenterveysyötä.

11 ARTIKLA

156. Artiklan osalta ei ole uutta raportoitavaa.

12 ARTIKLA

Opetussuunnitelmien valtakunnalliset perusteet

157. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti saamen kieltä (inarinsaame, koltansaame ja pohjoissaame), romanikieltä ja viittomakieltä (suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli) voidaan opettaa äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen oppimäärinä. Oppimäärät ovat monitieteisiä taito-, tieto- ja kulttuuriaineita, joiden opetus perustuu laajaan tekstikäsitelmään.

158. Saamen kielen ja romanikielen opetusta on mahdollista järjestää myös perusopetusta täydentävänä opetuksena, jota varten opetussuunnitelman perusteiden liitteeksi on laadittu suppeammat opetuksen tavoitteet. Tämän opetuksen järjestämiseen on mahdollista saada valtionavustusta enintään kahdesta tunnista viikossa jokaista neljän oppilaan laskennallista ryhmään kohti. Jos saamen kielen ja romanikielen ryhmässä ei kunnassa ole neljää oppilasta, voidaan avustus myöntää myös kahden oppilaan ryhmää kohti.

Opettajien täydennyskoulutus

159. Opetushallitus on tukenut opetustoimen ja varhaiskasvatuksen henkilöstökoulutushankkeita vuosittain noin 15 miljoonalla eurolla. Valtion rahoittaman henkilöstökoulutuksen tavoitteena on edistää opetustoimessa ja varhaiskasvatuksessa toimivan henkilöstön jatkuvaa oppimista ja tasa-arvoisia mahdollisuuksia kehittää ammatissa tarvittavaa osaamista.

Henkilöstökoulutuksella tuetaan hallituksen koulutuspoliittisten uudistusten toimeenpanoa ja kehitetään toimintaympäristön muutoksiin sopeutumisessa tarvittavaa osaamista. Yksi vuosien 2020–2023 henkilöstökoulutuksen pääteemoista on kielellisen ja kulttuurisen osaamisen vahvistaminen.

160. Myös monissa kehittämishankkeissa on kehitetty opettajien osaamista ja opettajien tueksi materiaalia. Esimerkiksi Opetushallituksen rahoittamassa kulttuuritietoisen opettajuuden, koulukulttuurin sekä opettajankoulutuksen edistämishankkeessa (KuTiMat) on kehitetty tutkimusperustaista materiaalia kulttuurisen moninaisuuden teemojen käsittelyyn sekä erilaisia työkaluja opetusmateriaalin laadun arviointiin, ohjaukseen ja itsereflektioon. KuTiMat-hankkeessa tuotettuja materiaaleja on myös käännetty eri kielelle (mm. saamen kieliin).

161. Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama Opettajankoulutusfoorumi on edistänyt työsään kieli- ja kulttuuritietoista opetusta. Nykyisen foorumin toimikausi kestää vuoden 2023 loppuun. Opettajankoulutuksen kehittämishankkeissa on edistetty vuonna 2016 laaditun Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman toimeenpanoa ja vahvistettu muun muassa innovatiivista kielipedagogiikkaa sekä opettajien kieli- ja kulttuuritietoista ja monikielisyyteen liittyvää osaamista. Hankkeissa tuotettua oppimateriaalia on tallennettu Avointen oppimateriaalien kirjastoon (aoe.fi) opettajien vapaasti hyödynnettäväksi.

162. Yksi opettajankoulutuksen kehittämishankkeista on ollut Ketterä korkeakoulu -hanke (1.12.2018-31.12.2022). Hankkeessa on kehitetty uusia ja vaikuttavampia malleja saamen kielen ja saamenkielisten opettajien koulutukseen ja koulutettu pohjoissaamen-, inarin- ja kolansaamenkielisiä opettajia. Vuonna 2022 hanke keskittyi saamen kielten ja saamenkielisten opettajien kouluttamissuunnitelman laatimiseen sekä opettajaopiskelijoille ja opettajille suunnattujen täydennyskoulutuskurssien järjestämiseen.

163. Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti helmikuussa 2020 saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmän. Työryhmän tehtävänä olin tarkastella saamenkielisen varhaiskasvatuksen, saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoiminnan, saamelaisopetuksen ja -koulutuksen tilaa sekä tehdä tarvittavia esityksiä. Lisäksi työryhmän tehtävänä on tehdä esityksiä muun muassa saamenkielisen oppimateriaalin saatavuudesta, saamen kielten, saamelaisten historian ja kulttuurin tunnettavuuden lisäämisestä sekä pohjoismaisen kouluyhteistyön vahvistamisesta saamelaisopetuksessa. Työryhmän työn tueksi teetettiin neljä erillisselvitystä (muun muassa saamelaistietoudesta perusopetuksen oppimateriaaleissa) ja kuultiin laajasti asiantuntijoita. Työryhmä luovutti loppuraporttinsa 15.4.2021. Loppuraportissa esitetään muun muassa, että opettajille ja opettajaksi opiskeleville järjestetään täydennyskoulutusta saamelaistiedosta.

164. Romanikielen elvytysohjelman toimenpiteenä on esitetty, että romanikielen opiskelijoiden opintopolkua romanikielen kelpoiseksi opettajaksi Helsingin yliopistossa (romanikieli ja -kulttuuri) selkiytetään ja lisäksi huolehditaan, että romanikielen opettajaksi opiskelee myös erityisesti digi- ja etäpedagogiikan opintoja tutkintoonsa sisällyttäviä opiskelijoita, jotka pystyvät valmistuttuaan opettamaan etäyhteyksiä hyödyntäen. Toimenpiteellä halutaan varmistaa romanikielen opettajien määrä.

13 ARTIKLA

Kielisaarekkeet

165. Kielisaareke on yksikielinen suomenkielinen kunta, jossa on ruotsinkielistä koulutusta. Joillakin kielisaarekkeilla on pitkä historia ja koulutusta varhaiskasvatuksesta lukioon, kun taas toiset ovat uudempia ja niissä on vain varhaiskasvatusta ja alakoulu. Vanhoissa ja suurissa kielisaarekkeissa koulut ovat usein yksityisiä, kun taas uusissa ja pienissä on kunnallinen koulutoimi.

166. Valtioneuvoston periaatepäätöksenä 2.12.2021 hyväksytyssä uudessa kansalliskielistrategiassa²⁵ on opetus- ja kulttuuriministeriön vastuulle annettu toimenpide tukea niitä suomenkielisiä kuntia, jotka panostavat ruotsinkieliseen koulutukseen (nk. kielisaarekkeet). Opetus- ja kulttuuriministeriö on yhteistyössä Opetushallituksen kanssa selvittänyt mahdollisuutta laajentaa kaksikielisen opetuksen laajentamiseen tarkoitettua valtionavustuksen käyttötarkoitusta siten, että myös kielisaarekkeet voisivat hakea avusta. Tätä muutosta sovellettaisiin vuonna 2023 jaettavaan avustukseen

14 ARTIKLA

Suositus 10 - saamen kielen opetus, romanikielen ja karjalan kielen elvyttäminen

Vahvistetaan tukea saamen kielen opetukselle kiinnittäen erityistä huomiota kielipesiin, etäopetukseen ja opettajankoulutukseen. Lisäksi viranomaisten olisi lisättävä ponnistelujaan romanikielen ja karjalan kielten elvyttämiseksi edistämällä aktiivisesti näiden kielten opetusta ensimmäisenä kielenä kouluissa.

Hallituksen kielipoliittinen ohjelma

167. Hallituksen kielipoliittisessa ohjelmassa käsitellään myös saamen kieliä ja romanikieltä. Saamen kieliä ja muita kotoperäisiä kieliä koskevat toimenpiteet ovat seuraavat:

- oppimateriaali on kielten oppimisessa keskeistä ja sen saatavuudesta pyritään huolehtimaan;
- selvitetään mahdollisuuksia kehittää etäyhteyksiä hyödyntävää opetusta kotoperäisillä kielillä koko maassa;
- tuetaan etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen kehittämistä kehittämällä opettajien osaamista muun muassa henkilöstökoulutuksen kautta;
- kannustetaan korkeakouluja panostamaan eri kielten tutkimuksen resursseihin;
- kielipesätoimintaa, kielikerhoja tai muuta kielten elinvoimaisuutta edistävää toimintaa pyritään lisäämään huomioiden kielten erilaiset tarpeet ja mahdollisuudet;
- kieliä pyritään elvyttämään suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti;
- kielten elvytyksen hyviä käytäntöjä pyritään keräämään ja välittämään tietoa niistä eteenpäin sekä edistämään myös kielten välistä vuoropuhelua ja yhteistyötä;
- tavoitteiden tueksi luodaan organisoitu, pysyvä rakenne (kielipolitiikan foorumi tai verkosto), joka edistää tiedonvaihtoa vähemmistökielten ja niiden aseman huollosta sekä kielten elvytyksestä;

²⁵ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-967-0>

- käynnistetään vähemmistökielten pitkäjänteisen kielenelvytystyön organisointiin ja toiminnan rakenteen luomiseen tähtäävä selvitys- ja suunnitteluhanke, johon osoitetaan erillisrahoitus.

168. Katso myös romanikielen elvyttämisestä kappaleet 84-86 ja karjalan kielen elvyttämisestä kappaleet 71-72.

169. Lapsiasiavaltuutettu on tuonut esiin, että saamen kielten opetuksen vahvistamisessa tulisi kiinnittää huomiota kielten välillä vallitsevaan epätasa-arvoon. Syksyllä 2021 saamelaislapsia tavatessaan lapsiasiavaltuutettu kiinnitti huomiota siihen, että yhdellä pohjoissaamelaisella ryhmällä miltei kaikki opetus oli saatavilla saameksi, ja tämän ryhmän oppilaille pohjoissaame olikin suomea vahvempi kieli. Toisella pohjoissaamelaisella ryhmällä saamen kielen opetusta oli vain kaksi oppituntia viikossa. Koltansaamenkielisessä ryhmässä kahden saamen kielen oppitunnin lisäksi muuta opetusta oli saatavilla saameksi, mutta koska valtaosan äidinkieli oli suomi, opiskelivat he suomeksi. Inarinsaamelaisen ryhmän oppilaat taas olivat saamen kielen luokalla, jossa opetus oli inarinsaameksi mutta oppikirjat suomeksi. Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää huomiota myös oppimateriaalin saatavuuteen.

170. SámiSoster ry tuo esiin huolensa siitä, ettei saamea äidinkielenään puhuvien lasten kehitykseen liittyviä tarpeita oteta riittävästi huomioon saamen kielen opetuksessa ja sen kehittämisyössä. Saamelaiskulttuurin esiintuomisen on tärkeää eri oppiaineiden saamelaisopetuksessa, oppimateriaalissa ja opettajankoulutuksessa.

15 ARTIKLA

Suositus 11 - etnisten suhteiden neuvottelukunnan vahvistaminen

Vahvistetaan etnisten suhteiden neuvottelukuntaa (ETNO) tiiviissä yhteistyössä kaikkien vähemmistöjen edustajien kanssa. Viranomaisten olisi erityisesti lisättävä vähemmistöedustajien osuutta, varmistettava jäsenyyksien valintaprosessin avoimuus, lisättävä budjetti- ja henkilöstöresursseja sekä harkittava ETNON oikeudellisen aseman virallistamista.

Etnisten suhteiden neuvottelukunta

171. Oikeusministeriön esityksen perusteella valtioneuvosto asetti uuden etnisten suhteiden neuvottelukunnan (ETNO) 17.12.2020. Tämän neuvottelukunnan toimikausi jatkuu 16.12.2024 saakka. Valtioneuvoston asetuksen etnisten suhteiden neuvottelukunnasta (771/2015) mukaan valtakunnallisen neuvottelukunnan rakenne ja jäsenmäärä on pysynyt samana. Neuvottelukunnassa on puheenjohtaja ja vähintään kaksi ja enintään kolme varapuheenjohtajaa sekä korkeintaan 34 muuta jäsentä.

172. Jäsenillä on henkilökohtaiset varajäsenet. Rotaation periaatteella ETNO:n kokoonpanoon on otettu mukaan uusia jäsentahoja. Maahanmuuttajia, etnisiä vähemmistöjä ja uskonnollisia yhteisöjä edustavien järjestöjen kokoonpanoon on otettu mukaan 5 uutta järjestöä. Pysyvinä asiantuntijoina on otettu mukaan 2 uutta tahoja. Kokoonpanon muut paikat on täytetty valtioneuvoston asetuksen mukaisesti. Puheenjohtajistossa jatkaa oikeusministeriön kansliapäällikkö puheenjohtajana. Varapuheenjohtajina toimivat sisäministeriön osastopäällikkö, maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen edustaja ja eduskuntaryhmiä edustava kansanedustaja.

173. Valtioneuvoston asetuksen mukaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY-keskukset), joilla on laajempi maahanmuuttokoordinoituvastuu asettavat seitsemän alueellista etnisten suhteiden neuvottelukuntaa.

174. Alueellisessa neuvottelukunnassa on puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja sekä vähintään 10 ja enintään 14 muuta jäsentä ja heillä henkilökohtaiset varajäsenet. ELY-keskus voi halutessaan nimittää pysyviä asiantuntijoita kokoonpanoon. Alueellisten neuvottelukuntien kokoonpanot vaihtelevat jonkin verran, mutta niiden puheenjohtajan tai varapuheenjohtajan tulee edustaa maahanmuuttajia tai etnisiä vähemmistöjä, sekä maahanmuuttajien tai etnisten vähemmistöjen edustajia tulee olla vähintään puolet alueellisen neuvottelukunnan jäsenistä.

175. Järjestöjen haku toimikaudelle 2020–2024 avattiin keväällä 2020. Hakumahdollisuudesta tiedotettiin mahdollisimman avoimesti ja siihen hyödynnettiin sekä virallisia tiedostuskanavia että lukuisia verkostoja. Hakuaikana järjestettiin kaikilla seitsemällä alueella tiedotustilaisuuksia, joihin kutsuttiin kaikkia kiinnostuneita henkilöitä, järjestöjä ja muita tahoja mukaan. Hakemukset otettiin vastaan oikeusministeriössä kevään ja kesään aikana, ja niiden käsittely aloitettiin kesän jälkeen syksyllä.

176. Alueiden hakemukset toimitettiin alkusyksyllä, ja näitä asetettiin pian sen jälkeen. Valtakunnallisen kokoonpanon muodostaminen ja täydentäminen pysyvillä asiantuntijoilla tehtiin marraskuussa, minkä jälkeen kokoonpano esitettiin valtioneuvostolle joulukuussa.

177. ETNOa hallinnoidaan oikeusministeriössä, jossa sen sihteeristö on sijoitettu demokratia- ja julkioikeusasastolle, demokratia ja vaalit -yksikköön. Sihteeristössä on edelleen päätoiminen pääsihteerin ja 50 prosentilla toimiva asiantuntija. Oikeusministeriö on allokoिनut neuvottelukunnan toiminnalle 80 000 euroa per kalenterivuosi. Määrärahat käytetään sekä valtakunnallisen ETNO:n että alueiden toimintoihin.

178. Osana hallituksen rasminvastaisen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelman toimenpianoa oikeusministeriö on kohdistanut alueellisille neuvottelukunnille 240 000 euroa vuosille 2021–2023. Tämä pilottitoiminta koordinoidaan Uudenmaan ELY-keskuksessa ja sen tarkoituksen on vahvistaa neuvottelukunnan järjestöjen roolia väestösuhteiden edistäjänä ja asiantuntijana. Tälle työlle on palkattu päätoiminen koordinaattori, ja kullekin alueelle on varattu 17 000 euroa toimintamäärärahaa per vuosi. Neuvottelut pilottitoiminnan jatkamisesta ovat kesken.

179. Keskustelut ETNO:n aseman virallistamisesta avataan vuonna 2023 neuvottelukunnan rakenteen ja toiminnan arvioimisen yhteydessä. Vasta tämän jälkeen oikeusministeriö tekee valtioneuvostolle esityksen neuvottelukunnan asetuksen, rakenteen ja aseman uudistamisesta. Tämän uudistettu neuvottelukunta asetetaan meneillä olevan toimikauden päättymisen jälkeen vuonna 2025.

Kansalaisaloitelain uudistaminen

180. Hallitus on 10.11.2022 antanut eduskunnalle esityksen laeiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, puoluelain, vaalilain 112 ja 143 l §:n sekä kansalaisaloitelain 10 §:n muuttamisesta (HE 254/2022 vp). Esityksen tavoitteena on kansalaisaloitteen osalta laskea eurooppalaisen kansalaisaloitteen kannattamisen ikäraja 16 vuoteen (kansalaisaloitelaki).

16 ARTIKLA

181. Artiklan osalta ei ole uutta raportoitavaa.

17 ARTIKLA

Suomen ja Venäjän välisen rajaliikenteen rajoittaminen

182. Suomi rajoittaa venäläisten matkustamista Schengen-viisumeilla turismitarkoituksessa Suomeen sekä kauttakulikutarkoituksessa muualle Schengen-alueelle. Maahantulo rajoitukset ovat voimassa toistaiseksi. Erikseen määriteltyjen erityisryhmien maahantuloon viisumilla ei lähtökohtaisesti kohdistu rajoituksia.

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu saamelaisten kohtelusta sisärajalvalvonnassa

183. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on antanut ratkaisun saamelaisten kohtelusta sisärajalvalvonnassa (5597/2020). Kanteluiden mukaan sisärajalvalvonnan väliaikaiseen palauttamiseen liittyneet rajanylityspaikkojen sulkeminen ja rajanylityslupamenettely olivat estäneet ja haitanneet saamelaisten poronhoitoa ja yleisesti saamelaiskulttuuria perustuslain vastaisesti. Kysymys oli siitä, ovatko saamelaisille perustuslaissa turvatut oikeudet edellyttäneet rajavartiolaitolta toteutuneeseen nähden laajempia toimenpiteitä saamelaisten aseman huomioimiseksi ja saamelaisten elinkeinojen turvaamiseksi.

184. Perustuslaista ja kansainvälisistä sopimuksista johtuu saamelaiskulttuurin heikentämiskiello eli viranomaisten toimenpiteet eivät saa heikentää alkuperäiskansana saamelaisille kuuluvia oikeuksia harjoittaa ja ylläpitää kulttuuriaan.

185. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan sisärajalvalvonnan väliaikaisen palauttamisen myötä rajanylityksiä koskeneet rajoittamistoimenpiteet vaikuttivat saamelaisiin erityisesti saamelaisten elinkeinojen harjoittamiseen heijastuvina haittoina, mutta myös kokonaisvaltaisemmin saamelaisyhteisöön ja -kulttuuriin. Toisaalta rajoittamistoimenpiteiden vaikutukset eivät kohdistuneet ainoastaan saamelaisiin vaan muihinkin rajanylittäjiin. Saamelaisiin kohdistuneet vaikutukset olivat kuitenkin katsottavissa jossain määrin kokonaisvaltaisemmiksi.

186. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan kysymys rajanylityksiin kohdistuvasta valvonnasta ja lupamenettelystä on ollut tartuntataudin torjunnasta johtuva muutos, jota ei voitu pitää sillä tavoin laajakantoisena tai merkittävänä toimenpiteenä, joka voisi välittömästi ja erityisellä tavalla vaikuttaa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana ja huomattavasti saamelaiskulttuuria heikentävällä tavalla. Alkuperäiskansan oikeus terveyteen ja elämään tulee turvata, mutta samalla tähän liittyvissä toimenpiteissä oli huomioitava, että vakavan tartuntataudin leviämistilanne vaihtelee eri valtioiden eri alueiden välillä.

187. Näin ollen apulaisoikeusasiamiehen mukaan nämä seikat huomioiden ennakkollisella rajanylityslupien edellyttämisellä rajanylityspaikkojen ulkopuolisiin rajanylityksiin ei ollut loukattu saamelaisia koskevia perustuslain säännöksiä. Kysymys oli ollut ainoastaan rajanylitysten kontrolloimisesta ja menettelystä rajanylitysten sallimiseksi tai kieltämiseksi.

18 ARTIKLA

188. Pohjoismaisesta saamelaissopimuksesta on selostettu kappaleissa 95-96.

19 ARTIKLA

189. Artiklan osalta ei ole uutta raportoitavaa.

= = =

LIITTEET: - [Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020-2023](#)
- [Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021](#)